

gementer, kunde få besigtigas i afseende på rymlighet, snygghet och bfriga inrättning; så att de ej singe wara af den beskaffenhet, att hwarje lefwande warelse der måste omwilfligen förderfwas. — Nödig säkerhet, att ingen brist skulle blifwa på tjenliga boningsrum för de lägre folkkläserna, eller deras hyror kunna ofskäligt uppsiegras, kunde förmodligen bäst winnas derigenom, att lämpliga hus uppbyggdes på allmän befostrnad, t. ex. af Brandsföräkrings-kontoret, och upplåtes mot hyra, som wore lämpad efter byggnads-kostnaden.

De fattiga måste bispringas med wed och fläder till skydd mot kölden. Detta kunde blott tillhöra Fattigwården, hwarom jag till slut skall närmare utveckla min mening.

Upplysningen bör ökas och spridas. Detta synes bäst kunna ske på det sätt, genom werel-undervisning, hwarmed en så lycklig början redan blifwit gjord: och intet barn bör få uppwera, utan sådan uppfostran, hwarmed samhället kan wara belåtet. Men undervisningen torde, utom hwad den nu omfattar, böra utsträckas t. ex. till någon natural-historia, fysisk och dylika wettenskaper af allmän praktisk nytta. Derigenom skulle människorna gbras mer bekanta med den werld de bebo, och lära att bättre wända allting till nytta: samt för deras tanke liksom öppnas en ny och inre werld, hwars nöjen skulle betydigen minska deras behof af sinnliga njutningar.

Sedligheten bör utbildas och befrämjas. Till den ändan borde man genom tjenliga skolböcker o. d. wijsa barnet dygden i allt sitt behag, och lasten i all sin wederskyggelighet; samt sålunda tidigt urbildas den moraliska känslan för redlighet, sannfärdighet, kyskhet, tarflighet, slit och nykterhet. För att sedan så mycket mer minska frestelserna, borde kroglesnaden så mycket möjligt instränkas; inga spelhus mer få inrättas; och på wårdsbus ingen fruntimmers-uppafning få finnas.

Öfkyldiga nöjen och förströelser böra beredas för de lägre folk-kläserna. I skolorna borde derför någon undervisning gifwas i musk. Dans och andra gymnastiska lekar, q) hwaraf man någon gång wid folkfester sett exempel

q) Wid detta tillfälle torde jag så upprepa något af hwad jag i detta ämne yttrade till Ridderskapet och Adels protokoll d. 21 Mars 1823.

— — "Behof af nöje ligger i mennisko-naturen. I samma mån derför, som man hindrar detta behof att fördelas åt flera håll, måste det med ökad kraft wända sig åt det håll, som

i Göttheborg, borde anställas och ledas af förståndigt folk, den kallare årstiden i rymliga salar, och om sommaren ute i fria luften, t. ex. i Humlegården, på Skeppsholmen, Ka-

ensamt är lemnadt öppet: och detta år, för de lägre folkklaser=na, Krogen. Emedan för dyrigt krogen gemenligen endast sö=kes i brist på angenämare selsättning, samt bränvinet till= gripes endast såsom nödfalls= surrogat för andra mer egentliga nöjen; så skulle fulleri och krog=doublet helt wist såkra utrotas genom klokt anställda folklekar och dansnöjen."

"Brist på nöje och förströelse föder ett slags liknöjdhet för lifwet, och en tröghet i själen, som lätt kan föranleda till brott. Denna tröghet i tankarnes gång och omverling gör nemligen, att föreställningen om en brottlig handling ej hinner i rättan tid utträngas af föreställningen om handlingens följder: utan bemäktigar sig imellertid wiljan; och ett brott begås af ren tanklöshet. Detta sker så mycket lättare, ju mindre niutningar man tror sig äfwentura med sitt lif och sin frihet. I samma mån derför, som man kunde lyckas att, genom lek och dans samt andra lämpliga nöjen, göra lifwet mer behagligt, samt wäcka själen till mer liflighet, wägar jag för min del tro, att laster och brott skulle blifwa mer sällsynta."

"Ganska riktigt har blifwit påmindt om nödwändigheten af en mer wärdad uppfostran. Det är också just såsom medel till verklig uppfostran, som jag skulle wijsa, att lekar och nöjen begagnades. Angenting skulle nemligen wara lättare, än att, liksom våra försåder genom bardalekar, gåtor och sång, äf= wen nu för tiden genom wäl afpassade allmänna folklekar, ut= wedla ynglingens kropps= och själs=förmögenheter: neml. kropps= pens genom sådana, som fordra mykhet och styrka; samt själen genom sådana, som fordra qwicket och estertanka."

"För att desto säkrare winna detta högre ändamål, borde, på landet, Presten el. några andra upplysta och aktade personer tillstålla och leda dessa allmänna nöjen. Och jag föreställer mig, att det skulle wara ljust för dem att på sådant sätt kunn= na, under lek och dans, bestråmja ungdomens fysiska och mo= raliska bildning, samt se de gamle glädjas åt ungdomens nö= jen, eller till och med deruti deltaga. Härigenom skulle otwis= welaktigt mer godt sistas, än mången torde föreställa sig; och helt wist mer ondt förekommas, än genom böter och straff."

"I Stockholm och de större städerna, hwarest särskilt Wo= lice finnes, borde det wäl egentligen wara des åliggande att låta, på ett efter omständigheterna passande sätt, anställa dylika allmänna nöjen; helst det är en af policens wäsendtligaste och främaste bestämnelser, att förekomma brott. Men om man ej trodde sig i allmänhet böra hos polisen wänta de särskilda es= genständer, som fordras för att kunna utföra en sådan plan, eller sunne det olämpligt att uppdraga åt den samma en besättning, som äfwi tar minskning i brotten och sällskelligen minskning i des af böter härstylande egna inkomst; så torde, i dessa städer, liksom i alla de öfriga, Stadens Widde wara den auctoritet, som bäst borde om sakens utförande kunna föransalta."

Härjemte torde slutligen så bifogas ett utdrag ur Rikens

stallholmen och Djurgården. Desutom borde på tjenliga ställen, t. ex. wid Steppsholmen, Riddarholmen och Kungsholmen, förre platser instängas med plank, och, i händelse af allt för stort djup, förses med nedsänkt brådbotten, till kostnadsfri lögning för allmänheten.

Någon torde invända: att de folk-Klaser, för hvilka de egentliga nöjena wore beräknade, troligen ej skulle hafwa sinne för dem, och knappt kunna förmås att deri deltaga. Men just detta bewisade bäst, huru högeligen de deraf äro i behof: likasom störbjuggs-patientens behof af rörelse i fria luften alltid står i jemnt förhållande till hans wederswilsa deremot. Men omedwärligen berodde framgång- en egentligen derpå, att allt med förstånd lämpades efter folkets lynne och seder.

De mindre bildade folk-Klaserne böra gås till handa med goda råd: och de behöfwande i tid understödjas med den noggrannaste urskilning. Det förre af dessa ändamål tyckes hittills icke hafwa varit påtänkt: och för det senare synas de medel, som blifwit widtagne, wara otillräckliga. Det är nemligen för Direktioner omöjligt att på embersrummen riktigt bedöma förhållandena, då de gemenligen ej hafwa annat att södja sig wid, än attester, hvilka, ehuru mycken inbda och tidspillan de än kosta den sökande att erhålla, likwäl ytterst grunda sig nästan blott på dess egna uppgifter. Under sjukbesök i de fattigas kojor har jag sökt studera fattigwårds-wäsendet, och sludnat i den öfwerlysten, att fattigwården borde inrättas på ett mer hufvaderligt sätt, och wara, om jag så får säga, kringwandrande. Detta har jag förefäst mig kunna ske sålunda, att hela Stockholm indelades i t. ex. 100 eller 150 distrikter, som skulle uppdragas åt hwar sin Chef, med åliggande att, utan något arswode, flitigt besöka de fattiga i deras boningar, söka tillwinna sig deras förtroende, bewaka deras hushållning och lefnads-sätt, samt bistå dem med goda råd och nödigt understöd ur den allmänna fattigkassan. Dessa Chefer skulle utgå den egentliga fattigwården och sammantråda på bestämda tider, till gemensam öfwerläggning, under Öfwerståthållarens ord-

Ständers underdåniga frifwelse till Kongl. Maj:it, af d. 22 Dec. 1823.

— — — "Men om likwäl någre förbud emot beskuggor för det närwarande skulle föreslutas, hvilka icke genom socknestäm-mo-beslut tillkommit, anse Rikens Ständer de samma böra upphöra; och lärer E. K. M. såkas Dess nådiga förordnande härutinnan till wederbörandes esterrättelse meddela."

förande. Och som fattigwården på wist sätt kan anses för den wigtigaste delen af Sundhets-policen; så torde äfwen det öfriga af denna police böra öfwerlemnas åt bemänte fattigwård: samt hela werket drifwas efter ett så inrättadt reglemente, att ärendena kunde med den största grundlighet pröfwas, och med den största skyndsambhet afgöras.

Hwad selswa undersödden beträffar, wore först och främst angeläget, att de lemnades i rättan tid: ty likasom den största eldswåda hade i sin början kunnat förekommas med några få droppar watten; så kan också mången familj räddas ifrån nöd, elände och slutlig undergång, medelst en liten penning, gifwen i olyckans första början. Dernäst borde undersödden icke alltid lemnas i penningar: utan, efter omständigheterna, äfwen i matwaror, wed och kläder; till hwilken ända upphandlingar torde böra göras de tider, då prisen äro lindrigast. Och slutligen skulle, såsom en wäsendtlighet, böra till denna plan, att undersödden helst lemnades såsom försväckning, under uttryckligt förbehåll, att sänningom återgåldas; och att Distrikts-chefen skulle imellertid få bewaka låntagarens inre hushållning och lefnadsfatt. Derigenom skulle icke allenast undersöddet blifwa en uppmuntran till arbetsambhet, i stället för till lättja; samt, oaktadt alla oundwiftliga afskrifningar, mindre kånbart för det öfriga samhället: utan äfwen det stora ändamål så mycket säkrare winnas, att kunna leda de fattiga till ordning, slit och omtänka.

I början torde wäl många fattiga yttra misnöje öfwer en dylik inrättning, och frukta för besök af Distrikts-Chefen. Men en förständig Chef skulle helt wist, genom godhet, låmpa och tålmod, snart öfwerwinna dessa swårigheter; och sedan nöden desutom twungit några att söka hjelp, skulle deras erfarenhet innan kort öfwertryga samtliga om inrättningens värde, och göra dem beredwilliga, att derefter låmpa sig. För öfrigt skulle Chefernas täflan, att hwar inom sitt distrikt befrämja snygghet, sundhet, trefnad, upplysning och sedlighet, wara en borgen, på ena sidan för de fattiga, att de skulle blifwa med faderlig ömhet behandlade; och på den andra för det öfriga samhället, att det stora ändamålet säkert skulle winnas.

Stoekholum den 8 Maj 1827.

P. G. Cederschjöld.

Kongl. Sundhets Collegii Underdåniga Skrifwelse till
Konglig Majestät.

Storinådtigste Allernådigtste Konung!

Till E. K. Maj:ts Sundhets-Collegium har Swenska Läkare-Sällskapet d. 6 sstil. Juni öfwerlemnadt ett af Sällskapets ledamot, Professoren Doktor Cederschjöld till Sällskapet inlemnadt memorial, rörande wiða föreslagne förbättringar uti helsewården och Sundhets-polisen inom Hufwudstaden; med tillkännagifwande af Sällskapet, att som detsamma erkänt wigten af de ämnen detta memorial innehåller, Sällskapet ansett sin pligt wara, att memorialet till Collegium öfwerlemnna, för att efter Collegii eget bepröfwande till ytterligare handläggning befordra.

Collegium har, i anledning häraf, tagit en noggrann kännedom af hwad omförmålte memorial innesattar, och ehuru Collegium ej kan dela Författarens åsigt, att utaf de upplysningar, tabell-werket lemnar, den bestämda slutsatsen skulle kunna dragas, att Stockholm hör anses wara den, kan hända, mest folkbådande stad i Europa, har Collegium deraf inhemtat, att, äfwen utan afseende på en sådan sbruttsatt mortalitet, de af Professor Cederschjöld afhandlade ämnen äro ganska wigtiga för Sundhets-Polisen inom Hufwudstaden, och att hans memorial i förhöj häraf borde med yttersta noggrannhet granskas. Collegium har ock på wiða delar deraf fåstat uppmärksamhet, och får den nåden bifoga 2:ne Collegii-Ledamöters, Professor Trafwenfeldts och förste Lif-Medici af Pontins i ämnet afgifna utlåtanden. Men då det mesta, som memorialet innehåller, såsom sjukhus-inrättningars utwidgande, anskaffande af sundare boningsrum för den arbetande och fattigare klassen, samt dennes moraliska förbättring, och ofunda, stillastående wattens afledande, m. m., egentligen tillhör andra auctoriteters åtgärd och handläggning, har Collegium ej trott sig tillhöra, att utarbete något helt i detta wigtiga ämne: utan wägar i underdånighet öfwerlemnna hela detta mål till E. K. Maj:ts egen höga pröfning; stölande Collegium för sin del icke underlåta att med yttersta sorgfällighet meddela de upplysningar, som skulle komma att önskas af dem eller de auctoriteter, hwilkas åtgärd E. K. Maj:it i Nåder finner detta ämne lämpligast tillhöra. Stockholm den 16 Juli 1827. C. E. v. Weigel. E. af Edholm. N. J. Sagströmer. J. Kooth. C. Trafwenfeldt. M. af Pontin. C. Carlander. L. M. Philipsen.

Till Kongl. Sundhets-Collegii Protokoll den 19
Juni 1827: af C. Trafwensfeldt.

Wid Herr Profesoren och Riddaren Cederschjöld's uti
Svenska Läkare-Sällskapet uppläste och af detsamma till
Kongl. Collegium öfwerlemnade Memorial, om orsakerna till
den stora dödligheten i Stockholm och sättet att minska den-
samma genom tjenliga medicinska och andra police-åtgärder,
får jag framställa några anmärkningar, hwilka äfwen torde
ådagalägga angelägenheten af de hit hörande ämnenas till-
börliga granskning, och ändamålsenliga åtgärders widtagande
i anledning deraf; ehuru jag icke i förband kan undgå att
erinra, att man kommer lika långt från möjligheten att af-
hjelpa ett ondt, om man förstörar det allt för mycket, som
om man anser det med liknöjdhet, och att kanske just till en
del saken dertföre ännu står på samma punkt, oaktadt de
många framställningar, som allt sedan 1815 blifwit gjordas
om den förstörande dödligheten i Stockholm, om den dertill
bidragande Clara-pesten och om de lättelika förslagen till den
sednares förekommande 1), emedan sanna på erfarenhet och
förnuftsfull grundade iakttagelser och verkställbara förslag
äro nödwändiga wid alla slags företag.

Då man jemför de tabellariska anteckningarne öfwer i
Stockholm födda och döda, kan man icke undgå att finna
en stor öfwerwigt å mortalitetens sida, emedan ifrån och
med 1749, då tabell-werket börjades, till och med 1823, un-
der de första 25 åren tillsammanstagne de föddas antal ut-
gjorde 63,100 och de dödas 84,466 eller 21,366 flera än
födda; under de derpå följande 25 åren, 1774—1798, föds-
da 63,828, döda 83,653 eller 19,825 flera döda; under fi-
sta perioden, 1799—1823, födda 61,207, döda 82,752 eller
21,545 flera döda än födda; och att det endast varit 3 år
som de föddas antal öfwerfligit de dödas, nemligen år 1768
med 54, år 1792 med 249 och år 1816 med 2. Under al-
la 75 åren föddes per medium årligen 2,508 och dogo 3,345
eller 837 flera än de födda; under 3:dje perioden särskilt föds-

1) Transsumt af Riksdags-protokoller och handlingar år 1815,
angående uppmuddring af Clara-sjö samt Rörstrands- och Carl-
bergs-wikarna m. m. Stockholm 1817.

Underdånigt förslag år 1818, till smidsteternas förbättran-
de i Clara-sjö, genom des uppmuddrande; stränders formeran-
de deromkring; des planterande med stuggrika träd; quavers
anläggande; kanals uppdragande till Ulfunda-sjården, i rak
linja; hamnars och hauséers anläggande, m. m.

des per medium årligen 2,448 och dogo 3,310, eller 862 flera än som föddes 2).

Jemför man i detta afseende Stockholm med andra hufvudstäder i Europa, så blir resultatet icke heller förmånligt; så wida nemligen de dödas antal der är lika säkert och de föddas lika osäkert uppgifwet som här.

§ Berlin har under 15 år, 1780—1794, de föddas antal utgjort 76,331 och de dödas 76,214 eller 117 flera födda 3). År 1824 föddes i Berlin 7,531 och dogo 6,386 eller 1,145 flera födda; 1825 föddes 8,023 och dogo 6,426 eller 1,607 flera födda, och 1826 föddes 8,226 och dogo 6,793 eller 1,433 flera födda än döda. Swart 7:de barn war öf-
ta, och af dessa föddes 537 flera än som dogo 4). År 1670 föddes uti Paris 16,810 och dogo 21,461 eller 4,651 flera döda; år 1792 föddes 16,269 och dogo 17,461 eller 1,192 flera än födda; år 1793 (Republikens 1:sta år) föddes 24,155 och dogo 21,167 eller 2,988 mindre än födda; år 1800 (Republikens 8:de år) föddes 20,711 och dogo 19,872 eller 839 mindre än födda; år 1806 föddes 18,667 och dogo 19,752 eller 1,085 flera än födda, men år 1822 föddes 26,319 och dogo 23,817 eller 2,502 mindre än som föddes 5).

Enligt en förteckning öfwer födda och döda uti 17 af Europas Hufvudstäder år 1825 är nativiteten öfwerwågan-
de uti 10; men uti 7 är mortaliteten större och, utom två, större i Stockholm än i de andra 6).

- 2) Transsumt af Kongl. Tabell-Kommissionens underdåniga berättelse till Kongl. Maj:st, angående Nativitetens och Mortalitetens förhållande i riket, år 1823, tillika med ett General-sammandrag för de ifrån Tabellverkets inrättning framflutne 75 år; tr. 1825.
- 3) Formey, L. Versuch einer medicin. Topographie von Berlin; tr. 1796.
- 4) Inselands Journal d. prakt. Heilkunde, 1826. — Medicin. Chirurgische Zeitung, 1827, No 25.
- 5) *Revue medicale Française et étrangère*, T. X. 1824.
- 6) Förteckning öfwer Födda och Döda uti några städer, år 1825. (Ur *Bepl. f. Med. Chir. Zeit.* 1826. No 87.)

(Se Tabellerna på följande sidor.)

Städerna.	Födda.	Döda.	Flera Födda.	Flera Döda.
Amsterdam = =	7,352	6,802	550	—
Augsburg = = =	799	890	—	91
Berlin = = = =	8,033	6,426	1,607	—
Breslau = = =	3,003	3,236	—	233
Frankfurt a. M.	1,107	1,071	36	—
Hamburg = = =	3,843	3,509	334	—
Heidelberg = =	565	351	214	—
Köpenhamn =	3,201	3,280	—	79
Leipzig = = = =	1,371	1,065	306	—
London = = = =	25,534	21,026	4,508	—
Magdeburg = =	1,304	1,112	192	—
Neapel = = = =	15,165	12,604	2,561	—
Palermo = = =	6,718	4,001	2,717	—
Rom = = = =	4,443	4,446	—	3
Stockholm = =	2,692	2,780	—	88
Strasbourg = =	1,313	1,228	85	—
Weimar = = =	233	240	—	7

Tabell öfver Födda och Döda i
Berlin från 1779 till 1794.

Åren.	Födda.	Döda.	Flera Födda.	Flera Döda.
1779	5,256	4,666	1790	—
1780	4,852	4,527	348	—
1781	4,875	4,704	171	—
1782	4,758	5,129	—	371
1783	4,686	4,904	—	218
1784	4,952	4,961	—	9
1785	4,777	5,077	—	300
1786	5,081	5,129	—	48
1787	5,104	4,914	190	—
1788	4,951	5,990	—	1,039
1789	5,329	5,738	—	409
1790	5,189	4,525	664	—
1791	5,668	5,278	390	—
1792	5,435	5,282	153	—
1793	5,518	5,396	212	—
Sum.	76,331	76,214	117 flera Födda	

Tabell öfver Öbbligheten i särflitta åldrar uti några Städer jemförelsewis.							
Ödda af 1000 uti	Efter Math- rens löp	Her- ten	Wi- en	Pa- ris	Peters- burg	Kon- don	Stock- holm.
Första året.	237	254	338	268	311	363	
1 och 2 år.	90	85	55	91	60		
2 — 5 —	78	112	73	91	40	87	458
5 — 10 —	46	29	42	50	11	34	
10 — 15 —	23	10	13	17	10	31	46
15 — 20 —	22	16	18	23	29		
20 — 25 —	22	34	26	29	54	77	107
25 — 30 —	26	35	30	31	73		
30 — 35 —	28	37	28	32	72	96	108
35 — 40 —	37	49	42	41	69		
40 — 45 —	32	36	33	34	50	97	75
45 — 50 —	38	38	44	36	36		
50 — 55 —	43	38	36	29	32	80	64
55 — 60 —	48	42	43	43	27		

Enär nu folkstocken i den öfriga delen af riket ärligen tillstager, och år 1823 wann en tillökning af icke mindre än 42,198 menniskor, är wäl den förenämnda öfverwigten af mortaliteten i Stockholm, och hwardöfwer man från äldre tider klagat 7), i det hela af mindre betydelse; men deraf synes likwäl följa, att, som Herr Cederschjöld säger, egna och beständiga orsaker finnas i Stockholm, till folkstockens underbalans dersådes.

Utän beräntlighet lärer man kunna antaga med Kongl. Tabell-kommissionen 8), att egentliga orsaken till mortalitetens antecknade öfverwigt ligger uti de till Stockholm ärligen skeende inslytningar, hwilka för det mesta först ega rum wid äldre år, af personer, som, dels så wäl i militära som civila tjenstewägen söka utkomst och befordran, dels i från landtmanna-besvär och mödor wisa ånjuta en beskymmerfri ålderdom, eller göra sig förhoppning om ett maktigare lefnadsfatt och sörre förtjenster än i hemorten, dels också af så kallade *Parvres Honteur*, som på mångfalldigt sätt, med eller utan eget förwällande, förlorat hwad de egt på landet, och hickomma wid och efter medelåldern, för att dö och öka mortalitets-listan. Desutom inkomma en mängd tjenstefolk, lårgöfar m. fl., alla af yngre år, som öfwen

7) Beskrifning öfver Stockholm, af J. Wiers. i D. tr. 1800, Inledning. Runneberg, Wet. A. S. 1775 — s. 227.

8) Transsumt af Kongl. Tabell-kommissionens etc. l. c.

hår swarstadna och dd, utan att på de födda lista varit antecknade; äfwen som här endast döda antalet upptages af den mängd sfbfolk, som hitkomma, samt af personer, som antaga garnisonstjenst och förut äro gifta och hafwa barn. Härigenom ökas mortaliteten i Stockholm till numerären betydligt, hwartill äfwen herrskapernas med deras hushålls periodiska wistande i hufwudstaden och der ofta inträffande dödd under de sjukligaste månaderna af året bidrager r); så att, om, uti de infommande mortalitets-uppgifterna, de aflidne, som i hufwudstaden äro födda och uppfödda, behörigen kunde afskiljas från dem, som wid äldre år först hitflyttat, skulde resultatet för Stockholm blifwa måhända lika fördelaktigt som i landsorterna.

Af de anteckningar, man eger öfwer i Stockholm inflyttade personer, upplyses, att, genom årligen inflyttade per medium 849 personer, mortalitetens öfwerwigt redan minskas från 862 till 13, och att under hela sista perioden, 1799—1823, inflyttningarne utgjorde 21,222, och derigenom mortalitetens öfwerwigt minskades från 2,145 till 323, hwilken lilla underwigt uti nativiteten icke allenast uppwäges genom brist på fullständighet i anteckningarna, utan och skulde uppsliga till en ansenlig öfwerwigt, om dessa anteckningar kunde wara fullständiga; helst icke någon årlig uppgift öfwer in- och utflyttades antal i Stockholm hitills annorlunda till Tabell-werket ingått, än igenom besintliga öfverföret i dessa slags anteckningar från landsorterna, hwarigenom icke allenast alla de utländningar, som sig under denna tids-längd i Stockholm bosatt, utan och de personer,

*) Som wid de flesta af dessa momenter påminnelser på annat ställe förekomma; så torde några erindringer här så gäras äfwen wid de öfriga. Om nemligen några landemån flytta till Stockholm för att der njuta en bekymmersfri ålderdom; så torde kan hända lika många Stockholmsboar söka på sin ålderdom ro och hwila på landet, samt i fördegenom nedlägga och realisera det kapital, de i hufwudstaden kunnat samla. — Om några så kallade Pauvres Soutenry ifrån landet inflytta till Stockholm, i hopp om en större arbetsförtjenst o. d., så torde lika många Stockholmsboar af detta slag begiwa sig år landet, i hopp om en lättare utkomst i stödet af närmare eller fjärrare anförwandter. — Och emot de så verkliga Landboar, som wistas om wintern i Stockholm, tillbringa ovedersägligen mångdubbelt fler Stockholmsboar sommaren på landet; och skilnaden i antalet torde åtminstone fullt motswara skilnaden i årstidernas mortalitet; så att det är ganska osäkert, om icke Stockholm, i sin mortalitets-räkning, snarare vinner än förlorar på dessa motsatta och försände periodiska flyttningar.

som efter Finnlands förlust kunna hafwa hit öfverslyttat, uti de årliga anteckningarna icke blifwit beräknade 9).

Då, under de 4 åren 1761, 62, 63, 64, i Stockholm dogo 4,384 menniskor, eller 1,096 om året flera än födda, och 40 år derefter, 1799, 1800, 1801, 1802, de dödas öfverskott icke sligit högre än till 2,082 eller 520 årligen, synes denna minskning i mortaliteten de sednaste åren vara ännu betydligare, enär, enligt de uti tidningen Granskaren sifflidne år meddelade noggranna underrättelser och tabeller, under åren 1822, 23, 24 och 25 tillsammansagna, de dödas antal endast öfversliger de föddas med 248 eller per med. 62 årligen, som, af medeltalet af dessa åren födda 2,681, icke utgör fyllest $2\frac{1}{2}$ procent.

Lika osäker war fordom dödlighetens uppgifna förhållande i Stockholm, grundadt på antalet af de årligen födda emot det antal lefwande menniskor i staden finnes, då dödslistan är i den mån pålitlig och säker, som förteckningen på de verkliga lefwande är i flera afseenden ofullständig och opålitlig 10). Då Stockholms belågenhet och fysiska beskaffenhet, m. m. icke kunna tillskrifwas någon egentlig orsak till en större dödlighet här än i andra stora städer: och, då den proportion mellan lefwande och döda, som uppkommer på såkra grunder, ehuru i de farligaste åldrar, nemligen 1 lefnadsåret och ålderdomen, gifwer ett såligen godt utslag, att 1 af 25 å 26 endast årligen afgår med döden 11); så synes det högst sannolikt, att Stockholm ingalunda förtjenar det wanrykte, att inom sig hysa ett större dödlighetsföb, än andra stora och lika folkrika städer, — en mening, som helt och hållet blifwit grundad på den jemförelse, som blifwit gjord inellan Mantals-Kommisariernas ofullständi-

9) Den supponerade osundheten och stora dödligheten uti New-Orleans, kommer icke af hållet, som är sundt, utan deras, att staden, som har en blomstrande handel, är uppfyllt af matrosar, dagsverksarbetare, o. s. w., hvilkas arbeten utsätta dem mer än andra för skadliga infloster; samt af en mängd inryttande lycksökare, hvaribland största delen mislyckas i sina speculationer, och ibland hvilka sjukligheten och dödligheten är störst. (C. Caldwell, Tankar om New-Orleans, i afseende på dess sundhet etc. 1823, utur the Philadelphia Journal of the medical and physical sciences. Vol. VI. N:o 1.)

10) Elers om Stockholm, 1 D. Inledn.

11) Tal om dödligheten i Stockholm, hållet i Kongl. Vet. Akad. 1785, af J. L. Odhelius; der närmare underjöfes och granskas, huruvida i Stockholm i bland 20, eller, efter annan uträkning, i bland 21 å 22 lefwande årligen döer, då i Berlin och Köpenhamn i döer bland 28 och i Rom, London och Paris i bland 24 å 25 till utdrånande, om dödligheten i Stockholm verkligt är större än i förenämde städer.

ga och dödslistornas fullständiga uppgifter s). Genom förenämnde granskning har man således blifwit förwifad om den sanning, hwarmed en Vargentin uti sitt svar på förenämnde tal redan 1785 tröstat, att mortaliteten i Stockholm ej lika säkert finnes i naturen, som den wisar sig i räkning på papperet.

Från Stockholms stora Barnhus utlemnas årligen per medium 200 barn åt landet; af dessa dö p. m. 50 om året; men detta antal öfverflödes mångdubbelt af sådana barn, som de inflyttande personerna medföra, och som sedermera infomma på Barnhuset, när föräldrarna dö, råka i stor fattigdom, blifwa sjuka eller infomma på korrektionshus och i arrester; och bland dessa barn, som merendels af wanskötsel och swält äro sjukliga och swaga, är dödligheten ganska stor.

Sålendes synes öron öfwer Stockholms stora och tilltagande mortalitet vara lika så ogrundad, som fordom den öfwer utflyttningarna ur riket, hvilka man trodde uppgå till öfwer 6,000 personer årligen; öfwer hwars orsaker K. Wet. Akad. 1763 utsatte prisfrågor, emottog volumindsa afhandlingar till svar, och hvilka utflyttningar sedan, genom Var-

- a) När man ibland den stora mängden af civila, militära och eccllesiastiska Tjenstemän i Stockholm, äfvensom ibland flera andra folk-klasser, t. er. Groshandlare, praktiserande Jurister, Läkare och Artister, finner så högt så infödde Stockholmsboar; och när man ibland Fabrikörer, Minuthandlande och Handverkare finner så ganska många vara födde annorstädes; så kan man på ena sidan icke bestrida, att äfwen häruti ligger ett ojäfaktigt bewis på de årliga inflyttningarnes betydlighet; men på den andra sidan icke heller undgå att fråga sig, hwart mångden af den föregående generationens barn tagit vägen, nemligen de förra Tjenstemännens, Groshandlarnes, Juristernas, Läkarnes o. s. w. De låra wäl icke hafwa stigit så långt ned ibland de lägre folk-klasserna, att man ej mer blir dem warje: ty det skulle wittna antingen om mer känsla för jemnlighet, eller om förra och allmännare sedesförderf, än här werkligen finnes. De måste således dels redan hafwa afbitit, till bewis på mortalitetens betydlighet, äfwen bland de högre folk-klasserna; och dels utflyttat åt landsorterna, till bewis på den flutnings-cirkulation, som eger rum imellan hufwudstaden och det öfriga riket.

Det är likwäl otwifwelaktigt, att inflyttningarne wida öfverflösa utflyttningarne, nemligen i samma förhållande, som mortaliteten, under oförändrad folkstock, öfverflödes nativiteten. Men huru ofördelaktigt måste icke sundhetstillståndet vara i Stockholm, då så stora årliga rekruterings behöfwis, för att bibehålla folkstocken oförminskad? Och utom dessa inflyttningar skulle Stockholm tyckas redan länge sedan böra hafwa varit utdödt.

Utgifwären.

gentins omsorg, enligt Tabellverket, utreddes att utgå 450 personer om året. Frågan lärer alltså rätteligen böra framställas sålunda: *Swilka åro orsakerna* — (icke till Stockholms öfverwägande mortalitet, utan) — dertill, att nativitetens öfverwigt i Stockholm icke är märkbare, oaktadt stadens förträffliga läge, icke ohelsosamma klimat, och öfriga för folkökningen i det öfriga riket så gynnande omständigheter?

Att brist på anteckningar öfver årliga inflyttningar är en bland hufvudorsakerna, är redan insedt; och lärer den åtgärd, som till afhjelpande af denna ofullkomlighet fordras, redan vara till en stor del förbranstald. För öfrigt uppgifves af Herr Cederschjöld:

Luftens dåliga bestaffenhet, uppkommen genom uppblandning med osunda ångor ifrån de isfyllda träsken: *Clarasjö, Fatburs-sjön, Nybro-wiken, m. fl.*; de ofantliga uppslagen af göddel och annan orenlighet på de mest besökta trakterna; gytjiga rännstenar och smuttiga gator, samt från lifs förruttnelse i tränga kyrkogårdar och hwall nära samlingssällan.

Att den igenfyllning, som nu eger rum, af *Claras* och *Fatburs-sjöarne*, omföder stalt uppgrunna dessa watten och göra deras dyaktiga botten mer och mindre synlig eller betäckt med watten, är lika naturligt, som att då först menliga inflytelser på helsan här stola uppkomma 1) liksom på andra ställen, der sumplust ur träskaktig lokal uppstår 2);

- *) Denna tidpunkt synes också i Selswa werket redan vara innetvårligen får man ju se stora sträckor af *Clarasjöns* botten, icke allenast rundt omkring de långgrunda stränderna, utan äfwen midt uti sjön, vara höst och wår af watten betäckt, men hela sommaren höjda öfver wattenytan och blottskälda för solens åverkan.

Utgifwaren.

- 12) Transsumt af Riksdags-protokoller och handlingar etc. I. c. — W. Ferguson, om naturen och historien af *Sump-Miasma*. (Ur *Transactions of the Royal Society of Edinburgh*, IX B.). Dr. F. C. G. Fricke, zu Hamburg, Bericht über seine Reise nach Holland (Zufel. Bibliothek, April 1827. Samtliga påkarne woro ense derom, att den öfverdrifna hettan och dermed förenade torkan, sommaren 1826, i förening med de lokala städliga inflytelser, för hvilka staden Ördningen war utsatt, war att anse som endaste momentet till stuldomens uppkomst.

Dessa städliga lokal-förhållanden bestodo hufvudsakligen i de många med kanalerna i staden förenade aflrings-grafwar och rånnor, hwilkas rensning hela året blifwit försummad. Öfver allt wijade sig stuldomen i de trakter, som hade en dyktig botten (Klei Boden); uti de närgränsande trakterna med

och ehuru Clara och Kungsholmsstrakterna, hwaribland isynnerhet det eljest så wäl belägna Kongl. Serafimer-Ordens Lazarettet komma att deraf erfara de swärske känningarna, och det i första hand, så är det icke omöjligt, att sådana sjukdoms-inslytelser äfwen kunna sprida sig till den öfriga staden.

Sådane för helsan stadliga verkningar erfärer man på flera ställen i riket, der stillastående watten och träskaktiga lokaler finnas, såsom wid Bänerns och Mälarens lågt belägna stränder under warma och torra somrar, och närmast oss wid Carlberg, u) där remitterande febrar mot slutet af sådane somrar äro så allmänna, att 1811 woro 7:delar af Kadett-korpsen sjuka af dessa s. k. Augusti-febrar; och ehuru genom försigtighet och ombyte med warmare klädsel, när luften wid solens gående nedom stället horisont hastigt afskyles, det sedermera lyckats, att under dylika warma somrar förekomma allmänheten af dessa febrar, trotsar likwäl Carlbergs lokals egna fallenhet för frostor alla beundanden; till en icke ringa olägenhet för denna för rikets krigswäsende så nyttiga och wigtiga bildningsanstalt, då ynglingarne genom de råta recidiverna af sjukdomen uppehållas i studierna och förswagas till konstitutionen. Dessa lokala sjukdoms-orsaker skola också fortfara, och det uti tilltagande, så länge Carlbergs-wikens och kanalens till Ussunda-sjorden grunda och stillastående watten icke göres djupare och rörligt genom uppuddring i sammanhang med dylikt åtgärd i Nörstrandens och Clara-sjöarna, och communicationen mellan Mälarens båda watten, Middare-wiken och Ussunda-sjön, blifwer åter ställd fri och obehindrad.

Att för närwarande sjukligheten i Clara församling hwarken är större eller af annorlunda beskaffenhet, än i de öfriga stadens församlingar, är allmänt kändt; och att verkliga förhållandet mellan nativiteten och mortaliteten der icke är annorlunda, inhemtas wäl af bifogade utdrag för 14 år af anteckningarna öfwer födda och döda 13); men detta min-

sandbotten, war sjukdomen likasom asturen, ehuru öfwerswämningen äfwen sträckt sig dit.

- u) Då träsk och stillastående watten hafwa en för helsan så menlig werkan på alla andra ställen, samt till och med wid det närbelägna Carlberg: hwarföre skall då samma orsak icke så hafwa samma werkan äfwen i Stocholm?

Urgiswären.

- 13) Medanstående Tabell, öfwer förhållandet mellan födda och döda uti Clara och Adolph Fredriks församlingar, lemwar, i anseende till den så mycket omtalade dödligheten i dessa församlingar, anledning till följande anmärkningar.

1:3 Förhåller sig dödligheten i Clara wid pass som i Adolph Fredrik, och i de andra stadens församlingar, då de föddas an-

flar och utöfningar ingalunda den grundade fathägan för de olägenheter, som ofelbart stola här som annorstädes inträffa, i mån som orsakerna dertill hinna utbildas, och som snar nog lärar se, om de längre lemnas oförda. Af sistnämnda tabeller får man likväl anledning till den anmärkningen, att man af tabell-verket ensamt, och utan de upplysningar, hvilka endast af lokala kännedomen kunna winnas, lika litet kan sluta till hells-tillståndet, v) som till det verkliga förhållandet mellan nativiteten och mortaliteten i en ort; emedan man af den enkla uppgiften om födda och döda heldre skulle falla på den tankan, att Clara-sjön wore ett serdeles hellsögifwande grannskap, och att det wore till och med brotts-

tal i Clara på Warnsängs-huset och i Adolph Fredrik på Pro Patria, samt de dödas på Warnhuset, afdragas.

2:o Här rör den större dödligheten i Adolph Fredrik af följande omständigheter: a) Att allmänna Warnhuset der är beläget, hwarest de dödas, men icke de föddas antal upptages. Den skillnad, som är imellan antalet af döda barn 1814 och 1815, här rörer af det större antal barn eller 609, det senare året intogs, emot 421 det förra. b) Att Sabbatsbergs fattighus är beläget inom församlingen, der ett betydligt antal sjukliga och ålderliga personer årligen afstida. c) Nedsätta sig inom församlingen större mängd Murares, Zimmermäns och Brandwäktars äderstigna sjukliga och fattiga enkor än i någon annan församling; desutom sakna de fattiga här i allmänhet den tillgång till förtjenst wid Fabriker, som t. ex. i Catharina församling bidrager till hennare utkomst samt mindre sjuklighet och dödlighet.

3:o Den i Tabellen upptagna stora dödligheten i Adolph Fredriks församling, som föranledt den origtiga uppgiften om dubbelt större dödlighet i denna än i Catharina förs. (Transsumt af Riksdagsprotokoller och Handlingar), bewisar just motsatsen af hwad man dermed welat bewisa: Clara-sjöns fadliga inflytande och medverkande till dödligheten; emedan, just der den obetydligt bebodda delen af Adolph Fredriks förs. stöter till Clara-sjö, denna sjö är widare, djupare och wattenet mera rinnande än wid den öfwer allt tät bebodda delen af Clara förs., der wattenledningen är trängre, grundare och stränderna oreua och sumpiga, och likwäl uppgifwes der dödligheten wara wida mindre.

(Se Tabellerna på följande sidor.)

v) Wid jämförelsen imellan de särskilda församlingarne inom hufvudstaden, i afseende på mortaliteten, måste woga hogkommas, att mortaliteten alltid är störst ibland de fattiga; och att Clara församling är den, som, näst efter St. Nicolai, har det minsta antalet af detta slags inbyggare. Om derföre mortaliteten är i Clara församling blott likaså stor, som t. ex. i Catharina, hwarest de fattiga tilläfsrenters torde finnas i den största proportion; så måste lokal förhållanderna wara för hellsam wida mentigare på den förra trakten än på den senare.

Utgifwaren.

Tabell öfver förhållandet mellan födda och döda uti Clara och Årholms Fredriks församlingar.

Clara församling.						Årholms Fredriks församling.							
Åren.	Föds- numm.	Döds- ba.	Födda i Sarnis.	Skatta proportionen af födda och döda.	Föds- numm.	Döds- ba.	Födda i Sarnis.	Skatta proportionen af födda och döda.	Åren.	Föds- numm.	Döds- ba.	Födda i Sarnis.	Skatta proportionen af födda och döda.
1802	519	199	484	35	199	271	324	114	177	157	147	147	147
1803	703	189	561	142	189	236	279	118	252	118	27	27	27
1804	663	242	514	149	242	245	536	108	225	137	311	311	311
1805	700	189	561	131	189	653	539	115	285	138	254	254	254
1806	665	222	529	136	222	266	744	133	310	133	434	434	434
1807	683	217	555	128	217	268	676	149	279	119	397	397	397
1808	728	258	588	120	258	250	507	144	290	106	217	217	217
1809	487	254	379	108	254	199	484	166	173	33	311	311	311
1810	611	239	446	165	239	288	413	146	137	142	276	276	276
1811	576	266	440	136	266	338	361	155	79	183	282	282	282
1812	478	206	330	148	206	239	380	162	75	131	205	205	205
1813	515	233	367	148	233	293	385	155	89	138	296	296	296
1814	515	189	347	168	189	307	328	142	78	165	250	250	250
1815	8,795	576,169	398	178	169	326	364	205	129	121	235	235	235

Summan af födda = 1,892, döda = 3,072,
flera döda = 1,180.

Summan af födda = 1,821, döda = 3,642,
flera döda = 1,821.

Räknet öfver förhåll. mellan födda och döda i Sacoob's, Katharina, Storfurfs, Tyffsa och Simfa församlingarna.

Sacoob och Sockannis.			Katharina.			Storfurfs församl.			Tyffsa.			Simfa.			
År's tel.	Gold's nummer.	Födda.	Döda.	Gold's nummer.	Födda.	Döda.	Gold's nummer.	Födda.	Döda.	Gold's nummer.	Födda.	Döda.	Gold's nummer.	Födda.	Döda.
1802		149	205		336	415		155	165		20	24		41	58
1803		174	253		327	366		138	118		15	26		43	45
1804		193	303		286	513		143	156		22	25		30	55
1805	9,152	148	276	13,110	305	441	10,605	134	146	inberstf.	18	25		49	52
1806		161	324		275	722		148	192		22	20		35	79
1807		196	308		279	629		132	169		19	55		25	32
1808		167	377		257	716		169	208		30	29		223	321
1809		156	358		206	661		145	275		20	46		223	321
1810	8,641	169	256	11,155	289	457	9,842	181	187	inberstf.	27	37		223	321
1811		189	295		301	515		185	187		30	29		223	321
1812		203	295		336	422		209	202		20	28		30772	1180
1813		194	296		274	454		211	228		20	28		3642	1821
1814		187	248		320	305		200	181		29	22		4079	1599
1815	8,795	194	285	12,325	326	364	10,952	202	210	inberstf.	22	32		6980	2759
		2,480	4,079		4,121	6,980		2,356	2,620		317	410		3357	451

(S, M, S, R., Betjäders Glara, Skolskys Företif, Sacoob, Katharina's församlingar, S. Gl. Gladen inom breanna.)

ligt att derwid widtaga några förändringar, enär öfwerstotet af födda öfwer döda per medium för alla åren, ifrån och med 1802 till och med 1815, war 1700 på 1000, eller 2740 födda för 1000 döda inom Clara församling; ett ganzsa falskt resultat, ehuru det stöder sig på autentiska fakta, om man försummar, att göra wederbörligt afdrag för det större antal, som dödas än dö inom det i Clara församling belägna allmänna Barnbröds-huset. Och blifwer det icke mindre orimligt, att tillskrifwa Clara-ssö den större mortalitet, som innan allmänna Barnhusets förbättrade organisation egde rum uti Adolph Fredriks församling.

Swad rensningen af Clara-ssö och dermed gemenskap egande watten beträffar, torde en historisk framställning, af de i detta asseende föreslagna och widtagna åtgärder, icke wara utan intresse. På anledning af wid 1815 års Riksdag wäckt fråga om dessa wattens uppnyddning och rensande, ingafs år 1818 till Kongl. Maj:tt ett underdånigt förslag till finnositeternas förbättrande i Clara-ssö och dess uppnyddning; strändernas förmerande deromkring; dessas planterande med fluggrika träd; Quaiers anläggande; en kanals uppdragande i rät linja från Ullstunda-skerden; hannars och Hausseers anläggande, m. m. Kongl. Wetenskaps Akademien, till hwars utlåtande förslaget remitterades, ansåg detsamma wara i artistiskt asseende skönt och medföra en verklig prydnad för staden, om det kunde verkställas; men då alla uppgifter saknades till uppgrändande af ett kostnadsförslag, och icke något undersödd med säkerhet kunde få påräknas af den fond, hwarpå förslaget författare gifwit anwising, och enär Rikens Ständer ansett den både wid 1815 och 1817 års Riksdagar wäckt frågan om meranämnde wattens upprensning wara af den beskaffenhet, att något bidrag af allmänna medel till kostnadernas besfridande derwid icke kunde ega rum, och att ingen anledning wore till förbindelse för staten att godtgöra kostnaden wid nämnde arbetes verkställande, så trodde Akademien, att en möjligare utwäg till ändamålet winnande kunde företagas genom uppnyddning på tjenliga tider, då muddern kunde med förmån användas på närbelägna tomter och kala berg; att alla upplag af göddsel, sopor och annan orenlighet wid stränderna, annorlunda än uti dertill inrättade prämar, skulle alswarligen förbjudas och förhindras; att dessa prämar borde, då de woro uppflydda, wid öppet watten utföras och aflastas på andra från staden mera aflägsna, men medelst båtstort tillgängliga ställen; att de t. ex. kunde iprättas wid Clara-ssö, ifrån Nyg.

Kungsholms-Bron till den gamla, wid staden Åt Skeppsbro- och Kornhamns-trakterna, wid Blasieholmen, Vaclartorgs-wifen och Ladugårdslands-wifen samt på Söder wid tjenliga ställen: att de flesta husägare förmodas willige att bidraga till en kostnad, som utom den allmänna nyttan för staden af dess widsträckta stränders och wattens renlighet och tillbörliga djuphet m. m. äfwen medförde den enskilda, att på närmaste håll kunna afföra dessa ämnen; att snön skulle, då isen bar, utföras ett stycke från landet; att dessa anstalter wore så mycket nödigare, isynnerhet Åt Mälaren till, som denna sjös ofsa inträffande öfverswämningar och stigande watten wår tiden fringsföljde alla wid stränderna besintliga samlingar och upplag, hwilket, då watten sedan hastigt affaller, förorsakar obehagliga och skadliga utdunstningar; samt att, om uppläsningen på prämar widtoges, wattenledningens uppmuddring lätt kunde underhållas, sedan den en gång blifwit rätt verkställd, och sådana ämnen, som förnämligast orsakade uppmuddring, icke widare lades i stränderna.

Uti April 1820 begärdes af några af stadens invånare utlåtande af Kongl. Sundhets Collegium i anledning af anförde klagomål på Drätsel-kommissionens åtgärd med orenligheternas uppläggande.

Den 6 Juni s. å. resolverade Kongl. Maj:t, att dessa öfwer Drätsel-kommissionens åtgärder anförde klagomål borde förswinna, sedan de klagande tillstått sig hafwa wunnit bättre upplysning i ämnet och gillat kommissionens åtgärder, att anlägga en reservoir wid ändan af Grefbron å Ladugårdslandet samt wid östra stranden af Clara-sjö-wik, wid ändan af Clara Bergsgränd, ett betäckt båthus till inrymmande af en stor däckad transport-båt.

Uppå nådig befallning, att utlåta sig rbrande Rikens Ständers underdåniga skrifwelse angående utfärdande af tjenliga föreskrifter, för att bringa Clara-sjön samt Nörstrandss- och Clara-wikarne i ett för sundheten inom staden ofskadligt tillstånd, yttrade Kongl. Sundhets Collegium under den 18 Maj 1826, att, "enligt hwad erfarenheten gifwit wid handen, sjukligheten inom Clara och Adolph Fredriks församlingar, samt i öfriga ifrågawarande watten angränsande trakter, icke varit större än uti stadens andra församlingar, äfwen som att samma watten icke wisat sig verka ofördelaktigt på helso-tillståndet i berörde trakter; men då, i händelse Clara-sjö igenspylles, med bibehållande allenast af en öppen farled, sådant, i den mån det icke wederbörligen verkställdes, kunde medföra skadliga verkningar för helso-tillståndet, enär

förmedelst otjenliga ämnens användande till igenfyllningen, det rinnande wattenet förbyttes till träsk, med derifrån upp-
 stigande ofunda ångor, anser sig Collegium, då det tillhörer
 en fullständig Sundhets-police, att äfwen söka förekomma
 orsaken till sjukdomars uppkomst, böra i underdånighet påyrka,
 att, derest omförmålte igenfyllning kommer att ega rum,
 den farled, som kommer att bibehållas, erhåller tillräckligt
 djup, och att endast tjenliga ämnen få till fyllningen an-
 wändas."

Sedan Rikens Ständer, uppå wäckt fråga om Clara-,
 Nörstrandss- och Carlbergss-wikarnes igenfyllande och upp-
 rensning, i afseende på närboendes helsa, ansett denna sak,
 såsom rörande hufwudstaden ensamt, icke kunna betunga sta-
 ten; och Drätsel-kommissionen icke kunnat åtaga sig denna
 uppmuddring, men tillika med Herr Öfwer-Ståthållaren före-
 slagit, att hwar och en som utanför sina ågor will uppmuddra,
 skulle emot stark och säker hånstötning få egande rätt till det
 igenfyllda, har Kongl. Maj: under den 30 Maj 1826 an-
 befallt hus- och tomt-ägarnes kring Clara- och Nörstrandss-
 sjöarne hörande om igenfyllning intill den utskafade farleden,
 eller om sådant finge till andra personer upplåtas emot es-
 gande rätt till de igenfyllda platserna.

Uti underdånig skrivelse af den 26 April följ. ansdrer
 Herr Öfwer-Ståthållaren: att af protokollet wid hus- och
 tomt-ägarnes sammankomster inhemtas, att, utom några få,
 som på uppgifna willkor wilja åtaga sig fyllningen, de fle-
 sta ansett fyllningen ända till utskafningen, utgörande minst
 två tredjedelar af wattenets yta, vara högst skadlig, emedan
 den minskar och försvårar åtkomsten till watten wid inträfs-
 fande eldswådor och skulle blifwa för mycket kostsam; att de
 flesta trott befordran af sundheten kunna snarare och med
 minsta kostnad winnas genom sjöns upprensning samt en
 måttlig och enskilt, efter behofwet lämpad, utwidgning af de
 ojemna och nu på flera ställen oåtkomliga, sjön tillgränsande
 stränder och gränder, och att en hwar sjelf beförjde utfyllnin-
 gen till en efter lokalen afpassad linja, dragen wid och jemt
 intill de tomtar, der stranden redan längst är uppfyllt; samt
 att all vidare uttömmning af gat-smuts och annan orenlighet
 på Clara-sjön må allvarligen förbjudas; samt förbehållit
 sig, att, om på deras förslag afseende gjordes, få vidare
 höras om widden för fyllningens fullbordan och tiden för
 verkställigheten deraf.

Allt Herr Öfwer-Ståthållaren delar med Drätsel-kom-
 Lundeqwist, II. Bihang.

missionen denna åsigt, samt att sjöns rensande och upp-
muddring fortsattes öfver Rörstrands- och Carlbergs-wikarne
samt kanalen åt Ulfsunda sjerden, der en Målarens sibre
wattenyta möter, helst då, på sådant sätt, 2:ne stora wat-
tenmassor genom den till nödigt djup bypen hållna trångre
kanalen sammanbindas, rörlighet åt Clara-sjöns nu stilla-
stående watten måste beredas, och en flytande eller rinnan-
de egenflap, hwaraf den nu är i saknad, åstadkommas, samt
en så beskaffad wattnets förbättring medföras, att de nu af
denna sjö öfverflögade olägenheter upphöra. Att derigenom
åfwen följderna af wattnets stillastående förefömmas med
mindre kostnad; att jordegarnes fördel förbrusätter deras bi-
tråde med muddringen genom Rörstrands- och Carlbergs-wi-
ken till Ulfsunda sjerden; att således endast staden får wid-
kännas de utgifter, som ätgå till Clara-sjöns upp-
muddring och utfyllande af egna, densamma tillflötande gränder och
allmänna platser; samt att allt detta på wida kortare tid kan
se än enligt planritningen. Och wägar Herr Öfwer-Stät-
hållaren tillstyrka nådigt bifall till detta förslag, samt att,
om det affes, wederbörande widare höras, så wäl öfwer det
biträde af dem kan wäntas, som öfwer sättet huru det i
sådant ändamål nödiga arbetet må verkställas, samt tiden
för samma arbetes slutliga fullbordan.

Orsaken, hwarför detta förslag icke förr blifwit fram-
lagdt, uppgifwer Herr Öfwer-Ståthållaren wara: des stri-
dande emot äldre förordnande, som bjuder strandgatas in-
rättande, när tomter utflyttas i watten, dels emot den 1815
öfwer Clara-sjö upprättade och utan Tomtegarnes hörande
nådigt fastställda plan-ritningen; hwilka båda hinder också
nu föreflås till upphäfwande.

Angående orenligheternas utkastande, upplyser Herr Öf-
wer-Ståthållaren, att alla Renhållnings-Reglementen, li-
kasom det sista af 1794, wid wite förbjuda annat än ren
snös utförande på isen; att, till förwarande af sopor och o-
renlighet, reservoirer varit anlagde wid Packer-torget, och
nära Nagwalds-bro på Söder; att nedra omgifningen af
Brunkeberg åfwen någon tid hårtill begagnats; att dessa å-
render sedermera blifwit uppdragne Drätsel-kommisionen, och
dessa reservoirer sedan förlagda på andra ställen, såsom wid
Steypsbron, Kungsholmen o. s. w.; att 1814 tillstånd lem-
nades, att bortförda gatu-isen på stranderna af Clara-sjö; att
sedan 1815 påmningen verkställdes utan föregående under-
sökning om kostnaden och verkställigheten; att, ifrån det att
igenfyllningen af Clara-sjö sålunda beslutades, densamma

sedan oafbrutet till upplags-plats för gatu-is varit nyttjad, samt att Drätsel-kommissionen alltid yttrat sig icke hafwa annan plats för dessa ämnens förvarande.

Under den 25 sista Maj har Kongl. Maj:t i Råder bifallit det sednare förslaget för uprensningen af Clara-sjö, Rörstrands- och Carlbergs-wikarne, samt befallt Szwers-Ståthållare-Embetet till en början skyndsamt föranstalta, så wäl att Charta och Förslag Szwers sträckningen af den strandlinje, hwarefter dessa watten skulle fyllas, blifwa upprättade, samt att Hus-, Lomt- och Zordegarne omkring dessa watten höras Szwers, dels hwad biträde de wilja lemna wid verkställandet af de nu föreslagna anstalter för uppuddringen af farleden och jemmandet af stränderna omkring samma watten, dels om sättet huru det i sådant fall nödiga arbetet borde verkställas och tiden, inom hwilket detsamma borde vara fullbordadt, hwarefter, och sedan stadens Drätsel-kommission, i afseende på de bidrag härtil staden kunde komma att lemna, äfwen sig i ämnet yttrat, Szwers-Ståthållare-Embetet eger med anmälan häraf och eget vidare underdånigt utlåtande och förslag i ämnet inkomma. Derjemte har Kongl. Maj:t funnit nödigt förordna, att den hittills medgifna tillåtelse till upplägning af Gatu-is å Clara-sjö hädanefter bör upphöra, samt tjenligt förbud, så wäl deremot, som mot utkastande af orenlighet i dessa watten eller på isen derstädes utfärdas; egande Szwers-Ståthållare-embetet att annan tjenlig plats dertill låta utse och anordna.

Man ser således häraf, att det hwarken saknats kändedom om, eller förslag till dessa olägenheters afhjelpande; ett ämne af så mycken wigt för den medicinska Policens uppmärksamhet uti stora städer; måtte man ei längre här, som annorstädes, behöfwa klaga Szwers bristande verkställighet! 14)

Att den elaka lukten på de flesta gator härleder sig från osnygghet, bewijes säkrast deraf, att samma lukt alldeles försvinner under och efter ett wälgörande regn, hwars flöddande watten jemwäl bär stämpeln af den massa af orenlighet, som under den torra tiden varit samlad på alla håll. Den na luft är oita mera känibar på aflägsnare och mindre bebodda ställen, t. ex. på Norra Badstugu- och Lundtmakare-gatorna, der en sumpig, låg och jemn lokal förswärar af-

14) Ånnu 1796 klagade man i Berlin deröfwer, att uti Spree floden nattkäril utömdes utom all annan orenlighet, ehuru der hämtades watten till matlagning och brygd; oaktadt Ober-Collegii Sanitatis deremot anförde föreställningar och förslag till tjenligare utwägar (Formey, I. c.)

loppet. Påbud om gatornas renhållande saknas wiserligen icke; men huru är det wäl möjligt för någon police att befordra sådant, enär deras beundanden icke underskidas mer än som i allmänhet sker af invånarnes egen omtänka för den för deras eget bästa så nödiga och angenäma renligheten; hwarom man kan tillräckligt öfwertyga sig af den osnyggheit, som råder inne på de flesta gårdar, dit policens tillsyn hittills icke sträckt sig, men wore på sådana ställen lika nödig som på gatorna, om eljest orsakerna till osnyggheit skola förekommas, och Stockholm, icke mindre än andra stora städer med wida mindre fördelaktig lokal, bära stämpel af ordning och snyggheit.

Att watten, som nyttjas till matlagning, brygd, m. m., erhålles så rent och fritt från tillblandning med fremmande och orena ämnen, som möjligt, är wiserligen af mycket wigt, och de i detta afseende föreslagna åtgärder nödiga, hwilka också aldrig kunna med framgång företagas, med mindre tillbörlig snyggheit wid stränderna och hamnarna iaktages.

Utliggande pumpstolar kunde äfwen bifogas pumparne, så att watten upptoges ett stycke från stränderna. Då watten uti Norrsfirån, söder om slottet, är bland de renare watten, borde aldrumst Latriner der i grannskapet wara inrättade; äfwen borde de icke finnas wid Gustaf Adolfs torg så nära pumparne. Då dessa inrättningar äro mindre hufvudsakliga än tillgång på rent watten, torde wäl utwäg kunna finnas till deras anställande på andra ställen. Pumparne wid nya Kungholmsbron synas icke heller wara wäl placerade, emedan watten der ifrån Clara träskaktiga sjö och garfwerierna på Kungsholmen nödvändigt böra innehålla osnygga tillblandningar. Utan twifwel kunde watten erhållas wida renare wid Nöda Bodarne och Rosenbad, om hamnen och stränderna befriades ifrån all klädtwätt och flödnings af färgade tyger, hwilka handteringar kunde förwiskas till Clara sjö.

Iu mindre salter och extraktivämne ett watten innehåller, ju tjenligare har man ansett det wara för dagligt bruk, till dryck och matlagning. Sjelfwa regnwatten, det renaste man kan tänka sig, är icke en gång fritt från fremmande beståndsdelar, när det genast i början af regnet upphemtas, utan innehåller då oftast i luften uppflamnade ämnen, t. ex. 1 gran kalk och litet koksalt på 36 uns eller 3 quarter och 3 jungfrur. Brunnarne i Stockholm innehålla i allmänhet: Koksalt, Kalk och Talkjordsalter, något Kisel-

jord, spår af Jern och Mangan, Extraktiv-ämne; och de, som äro belägna i de mera bebodda trakterna, äfwen Saltpetter samt saltpettersyrade jordsalter. För den, som är wan wid kallwatten, så watten här af en saltaktig smak; men den lilla portion af salter, dessa brunswatten innehålla, är i allmänhet att anse som fullkomligt ofskadlig, till och med nyttig; dels derföre att watten derigenom lättare emorrår föruttnelse, dels äfwen igenom den lindrigt affbrände werkan, som dessa watten måste yttra på dem, som deraf njuta i synnerhet större qvaniteter. För öfrigt synes drickswatten i Stockholm vara af långt helsosammare beskaffenhet, än i många andra stora städer, t. ex. Paris, der en resande ofta trakteras med ett synbart lefwande watten. Koksaltet gör watten mindre wälsmakande och mindre tjenligt att stilla törsten; likwäl utgör Södermalms torgs Brunswatten härifrån ett undantag deri, att det, oaktadt dess betydliga halt af koksalt, är wälsmakande, emedan det håller högst obetydligt extraktiv-ämne. Saltpettern anses göra watten mera wälsmakande och läskande; den finnes i brunarne här, liksom i alla stora städer, i större eller mindre mängd, undantagande sådana, som uppkomma af verkliga källådror och äro försedda med tillräckligt aflopp. Och då det icke är kändt, att brunswatten i Stockholm yttrat någon för helsen menligare inslytelse i sednare tider än fordom, så torde Prof. Bergii förmodan, att halten af andra saltpettersyrade salter än saltpetter skulle göra watten ohelsosamt, vara mindre grundad (15). Kalk och Talkjord, merändels i förening med kolsyra (luftsyra), äro för de flesta, särdeles då de derwid blifwit wana, mera nyttiga än skadliga beståndsdelar. Mangan och Jernet finnes uti så liten och oftast knappt märkbar proportion, att deras werkan ingalunda kan komma i beräkning. Att man wid sednare anställda undersökningar antingen icke kunnat anträffa något Jern eller ätminstone icke mera än knappt märkligt spår dertill, torde kunna förklaras deraf, att före Bergmans och längre tider tillbaka, genom de methoder som då nyttjades, jernhalten alltid utföll högre än den verkliga war. Hvad som i synnerhet gör drickswatten otjenliga och osmakliga, är den större portion organiska ämnen, sådana watten innehålla, som gifwa dem egenkåpen att snart föruttna.

De brunnar, som från äldre tider funnits, och som i de sednare tillkommit i Stockholm, äro:

15) J. P. Bergius, prof, anställda på ättsliga watten i Stockholm. (Kongl. Wet. A. P. 1759, 2 qu. s. 106.)

på Södermalm.

Södermalms torgs brunn, undersökt af Prof. Bergius (l. c.) och sednast af Chemie-Adjunkten Mosander, som funnit den hålla koksalt, swafwelsyrad, saltsyrad och kolsyrad kalk-jord, saltsyrad och kolsyrad talk-jord, samt något kisel-jord; utgörande tillsammans ungefärligen 26 gran på en kanna, hwaraf hälften är koksalt.

Wid Adolph Fredriks torg, 3 brunnar.

Uti Björngårds brunnegränd, 1 brunn.

På Nytorget, 1 brunn — utom en mängd brunnar, tillhörige enskilda, af mer och mindre god beskaffenhet och för allmänheten mer och mindre tillgängliga.

Uti Staden inom Broarna.

Lyska brunn.

Worsters brunn, belägen på Skårgårds-gatan, m. e. d. w. Skolhuset.

Nordströms brunn, inellan Baggens- och Skårgårds-gatorna.

Uti Brunnegränden, 1 brunn.

Uti Skomakare-Embetsens hus wid Slotts-Dacken, 1 brunn.

På Stortorget, 1 brunn.

Gamla Bankobrunn, på gården wid Dragon-stallet m. e. Högwacken.

På inre Stallgården wid Norr-bro, 1 brunn. — Alla undersökte af Professor Bergius l. c.

Uti Kongl. Slottet, 2 brunnar, — den ena i synnerhet god.

på Norrmalm.

Smid-Gate-brunnen: igenlagd.

En brunn i hörnet af Jakobs-gränd och Regerings-Gatan. (N:o 6 Nw. Johannes Större.)

Hödtorgs-brunnen och brunnen på Lilla Barnhusgården, alla undersökte af Professor Bergius.

En brunn i hörnet af Drottning- och Fredsgatan, N:o 3 Nw. Tigern.

Brunkebergs-brunn; upptagen 1795, då Smid-Gate-brunnen, i anseende till dess mindre goda watten och lokalens trängsel, igensylldes.

Brunnen, uti Egendomen N:o 6, 7 wid Drottning-Gatan och lilla Wattugränd, undersökt af Hr Professorens och Kommandören Berzelius, 16) innehåller, på 1 kanna, 1 drach-

16) Afhandlingar i Fysik, Kemi och Mineralogi, utgifne af W. Sisinger och J. Berzelius. 2 d. tr. 1807. s. 209.

ma 32 gran falter och extratio-ämne, och hvars dunniga halt af saltpetter-syrade falter, 46 $\frac{1}{2}$ gran på kannan, är märk-wärdig.

Brunnen uti egendomen n. e. Operahuset.

Brunnen wid Källaren Tre Rimmare.

Brunnen på stora Barnhusgården.

En brunn på Drottning-gatan nära Barnhuset.

En brunn på Holländare-gatan, der Hembryggareställe är inrättadt.

Flera brunnar på stora Badstugugatan n. f. Observatoriebacken och närmare åt söder på samma gata, der flera bryggarwerk äro inrättade.

På Kungsholmen.

Finnes wid och nära inwid torget 4 brunnar, af hvilka 2:ne hafwa ett godt watten, och den ena af dem är för allmänheten tillgänglig; samt brunnar med mer och mindre godt watten i flera egendomar.

På Ladugårdslandet.

Finnas wäl icke många brunnar, och nästan ingen allmänt tillgänglig, som hålla godt drickswatten; men så är afståndet till Norrmalmus goda brunnar icke så betydligt för de flesta.

Wärby-wattnet, en och en sjerdedels mil utom Horns Lull, undersökt af Professor Bergius och funnet vara det renaste af alla; det håller litet saltpetter, nästan omärkligt koksalt, intet spår till kalk och jern; och gifwer 24 stöp 1 quarter i minuten. På 1750 talet erhöi en Baron Reuterholm n. fl. uteslutande rättighet, att till staden insödra detta watten, emot des tillhandahållande för ett lindrigt pris för hvarje kanna.

Ännu närmare Stockholm finnas utmärkt goda källwatten, wid Nyshwiken utom Danwicks-tullen och i Haga-parken wid 1:sta grindarne, wid Carlberg och isynnerhet Ekelund, helt nära staden, och på 1 mils afstånd wid Drottningholm och wid Råda, n. fl. ställen.

Näst Wärby-wattnet anser Professor Bergius det wid Norrström bäst såsom innehållande minsta contenta. (Troligen woro ej då Latriner anlagda i grannskapet.) Dernäst Södermalms-torgs-brunnen; den wid hörnet af Drottning-gatan och Jakobs-gränd, såsom hållande saltpetter, men litet koksalt och jordpartiklar; och derefter brunnen på inne

Stallgården. Deremot anser han Tyfka, Worsfers, Stortorgs och Hbtorgs brunnarna mindre goda och tjenliga, och sänst af alla den på Barnhusgården. Man påstår, att i staden, wid trakten af Tyfka plan, skall finnas en, samt på Söder flera brunnar, som hafwa ett gulsfärgadt, sadt watten; hwartill troligen försummelse i tillsynen bidrager.

Att födoämnen hållas friska och oförderfwade allmänheten tillhanda, är wisserligen en nödig och wigtig artikel för policens omsorger, i hwilket afseende jag förmodar, att förbud emot felaktigheter och nödig handräddning till råttelses erhållande och straffs åläggande, wid skeende annuåtan, icke lär saknas. Hwad mjölkens kontrollerande widkommer, förfaridigades för några år sedan mjölkprofware af framl. Instrument-makaren Collin, och utbjöds till salu; men huruvida den af någon köptes eller begagnades, är mig obekant. Att det olyckligtwis så allmänt nyttjade bränwinet icke får förkäljas förskädat, (det will säga: att till swagt bränwin, som knappt håller en grad, läggas wiså kryddor, som ge det till erfättning en retande smak för gommen, och hwilka tillsatser erfarenheten wisat medföra skadliga följder för hel-san,) är högst angeläget och torde fordra noggrann tillsyn som oftast.

Uti hwad Hr Cederschjöld anförer, om boningsrummens för de fattiga beskaffenhet, inslämmer jag till alla delar; och lærer ingen, som icke varit i tillfälle att se dessa usla nästen, derom kunna göra sig ett rätt begrepp. Flera familjer nödgas bo tillsammans i ett rum, i anseende till hyornas och wedens dyrbet och minskningen af sådana boningsrum, som de möjligen kunna måkta att hyra; sedan trähusen blifwit för gamla, riswas de ned, och nya af sten uppbyggas och inredas wanligen för bättre folk, i affigt att få större hyror, churu hyresbehållningen torde ofta blifwa mindre af de ombyggde stenhusen, än af de förra dåliga kobjorna. Det uslaste rum, utsatt för drag, fukt, låg wid nederbörd och som om wintern mera värmas af många människors inpackning än af eldningen, kostar 30 à 50 R:dr W:ko om året, repareras sällan af wården och ännu mindre af de fattiga hyresmännen. Att detta skall verka menligt på barnens helsa och äfwen på de äldres, särdeles då sjuklighet inträffar, är naturligt. Wåderwerlingen i rummen tillwaga bringas någorlunda genom eldning; men det som gör lusten i de fattigas boningar sänkande, är brist på ombyte, hwarigenom deras bäddar och kläder indränkas med utdunstningsämne, som gör lusten sänkande, och hwilken olägenhet

alltså endast kan öfvervinnas genom orsakens undanröddjande. Rummens dåliga beskaffenhet och bristen på rum äro icke lätta att afhjelpa. Torde hända, att brandsynen kunde bäst vara i tillfälle att erfara och till wederbörlig åtgärd anmäla det mest bristfälliga, öfwen i andra affeenden än som endast röra eldstäderna och eldsläckningsredskapen. Kanske wore tiden nu inne att verkställa ett för några år sedan väckt förslag, att använda något af stadens Brandsäkringskontors öfverfjutande tillgångar till uppbyggande af hus med tjenliga rum för de fattiga och den arbetande klassen, emot billig hyra. Det är alldeles nödvändigt, att någon ändamålsenlig utväg widtages att afhjelpa en olägenhet, som öfres i mån som staden vinner i utseende och säkerhet för eldsvådors härjande genom trähusens försvinnande och uppbyggandet af stenhus i stället.

Men, oaktadt rummens mängd, storlek och alla möjliga bekvämligheter, sakna dock de förmögnas och rikas boningar i allmänhet åtskilliga för halsans bibehållande nödiga egenheter, ren luft och modererad värma, som ej för mycket afbryter emot den yttre luftens temperatur; hvilket lika så litet lärer kunna förändras som orsakerna dertill: Många personers sammanvaro i Societeterna, hvilkas andedrägt, jemte de många lusen, förskämma luften och öfwer 25 grader upphetta rummen, som desutom genom dubbla fönster, värmande kakelugnar och starkt värmande eldningsämne, alltid äro warmare den kallare årstiden än som för halsan är nyttigt, och mera än i något annat land eller stad i Europa. Barnkamrarna sakna i allmänhet nödig snygghet och lagom värmegrad, hvilket likväl under en årstid, då barnen så litet eller alls intet lemna sina boningar, är af mycken wigt.

Swad den bristande upplysningen widkommer, har man nu mera än förre hopp, att, genom den allt mer spridda wexelundervisningen, förmågan att läsa skall blifwa allmän, allenast föräldrar kunde förmås till att låta deras barn i tid och utan afbrott begagna Skol-inrättningar, som ofta nu uppfjutes ända till 10 à 12 års ålder. Särskilda fallenheter för Fysiska och Mekanska yrken utvecklas, efter den allmänaste bildningen, bäst i handwerks-skolor, teknologiska och dylika inrättningar. Natural-historien och Anthropologien äro wiserligen allmänna bildnings-wetenskaper, 17)

17) Anmärkningar om Natural-Historiens lärande wid Rikets lägre Läroverk, 1818 författade af C. Traswensfeldt.

men deras studium fordrar mera underbyggnad, och kan endast med framgång idkas uti Gymnasier.

Uti de allmänna uppfostrings-anstalterna bär sedlighet grundläggas, så widt möjligt är, när den oftast saknas hos föräldrarna sjelfwa; inellertid torde likwäl goda råd och principer hos några fastna, så rötter och bära frukt. En artikel, hörande till ofsedligheten, som isynnerhet verkar på ofsedligheten bland barn, är förökningen af oäkta barn, så wäl i Landsorterna som i synnerhet i hufvudstaden. Mellan 1774 och 1796 räknades blott ett oäkta barn på 27 fbdä; men inellan 1796 och 1803 fbdädes hwart 20 barn oäkta öfwer hela riket och de sednare åren hwart 15:de. Stockholm utmärker sig i detta afseende lika med Paris, der hwart 3:dje barn födes oäkta. Denna mängd oäkta barn, hwaraf i Stockholm mera än hälften dö, ökar ansenligt mortaliteten, och de som lefwa, äro i allmänhet flena och swaga, som synes bäst af sådana barns tillstånd, då de inkomma på allmänna Barnhuset. Churu år 1823 föddes i Stockholm 1697 äkta och 1008 oäkta barn, dogo likwäl af de sednare 380 och af de förra endast 354; d. w. s. att mortaliteten war nära dubbelt större bland de oäkta barnen.

Uti allmänna skolor bär noga iakttagas, att de fattiga och arbets-klassens flickor endast lära Christendom, skrifa och litet räkna, samt litet slätsöm, stickning, spånad och märkning. Det är högst nödigt, att den lika allmänna som förwända och skadliga rikningen af sådana flickors uppfostran så mycket möjligt är förekommes, att nemligen de få en bildning eller s. k. talanger, som äro öfwer deras stånd; hwarigenom de blifwa offickliga att tjena och de flesta fallan dugliga till bättre befattningar, och hwarigenom de heldre wälja de utvägar till bergning, unklarls-lesnaden erbjuder, än att årligt inom sitt stånd förtjena sin utkomst och blifwa inddrar för barn, som icke sakna fadersnamnet och föräldravården.

Brännwinets missbruk är en annan af ofsedligheten beroende och med densamma gemenskap ägande artikel, som yttar ett ganska menligt inslytande icke allenast på den nu uppwarande, utan också på den kommande generationen, så i synligt som i moraliskt afseende, och hwilket är allt för bekant, för att här behöfwa widlyftigt utvecklas. Derigenom förloras tid, pengar, halsa, förstånd. Uti detta missbruk ligger äfwen allmänaste orsaken till det mindre goda uppfostrande, man hos soldatesken och den arbetande klassen så ofta finner äga rum emot deras hustrur, jemte deraf härörande

lätta och försummelse att bidraga gemensamt till deras och barnens föda, vård och uppfostran. Den misshandling, hvilken hustrun ofta får erfara af sin man, då hon ej förstår att genom eget slafsamt användande af sina krafter såsom hjälphustru på arbeten och i hushåll, utom omsorgen för eget och barnens underhåll, äfwen förnöja mannens bränvinsbegär, och den med ett sådant olyckligt förhållande förenade uselhet och fattigdom ingifwa hos flickan, ännu ung och oskyldig, fasa för en sådan framtid, och förantleda kanske lika mycket som ofedlighetens lockande retelser och förmögnare föräldrars påfänga, dertill, att flickor ej uppfostras till dugliga tjenstehjon och hushållsdrar inom deras sländ. Det förtjenade väl att sätta gräns för bränvins misshandling, som i Nordamerika nästan upplöst hela folkslaget, och som, enligt Percival's yttrande, uti Europa borttryckt flera menniskor än alla febrar och farfoter.

Nöjen kunna, enligt hvad erfarenheten witskordar, icke på landet, och ännu mindre i Stockholm, utan inskränkning och tillsyn tillåtas den lägre obildade hopen, så länge den ej blifwit mera defakrig af upplysning och sedlighet än den nu är. Sångor, kågelspel, dans m. m. d. äro wiserligen både tillåtna och tillgängliga, och om endast allmänheten wore mindre fallen för dryckenskap och dermed gemenskap ägande oordentligheter, wore hvarken tjenliga nöjen swåra att erhålla eller behöfdes derwid någon särskilt tillsyn. 18) Spektakel, aspassade för den lägre folk-klassens bildning, wore ett nöje, som tillika kunde förädla och hyssa, och hvarunder den lediga tiden alltid bättre användes, än som nu wansligen sker; men då borde wid stället endast watten och swag-

- 18) Att någon gång, wid stora folksamlingar, inga ordningar försefalla, t. ex. sistlidne Trefaldighets-aftonen, då den stora folksmängden med en märkwardig stillhet, tyfnad och uppmärksamhet bewistade inwigningen af begravningsplatsen wid Solna, bewisar hvarken onödigheten eller skadligheten af tillsyn wid folksamlingar och deras nöjen. Utom det att samlingen denna gång war utblandad med folk af stadens alla bättre och bildade klasser; att tillfället erbjöd något eget på sinnet imponerande och inwerkande genom dess högtidlighet, nyhet, den omgifwande naturens och wäderlekens behag och framför allt genom den andeliga Talarens ännu hos oss aldrig upphunna förmåga att uppfatta och framställa sitt ämne, wore alla frogar denna est. midb. tillslutna, och alla wandrande personer, som medförde starka drycker, bleswo afwisa och en stor del pliktskilda. Utan twifwel får man enfast tillskrifwa samma tillsyn, wid den samma afton så talrikt besökta Uggsewils-källan, att inga slags oordentligheter, som der eljest äro så wanliga, föreföll.

dricka wara att tillgå, emedan andra restaurationer in mellan alterna, såsom wid de andra spektaklerna, här sannolikt skule le allefbr mycket misbrukas.

Ännu kunna flera orsaker anföras, hwilka uti icke ringa mån minska nativitetens öfwerwigt i Stockholm; och i synnerhet:

Mortaliteten bland fattiga. De fattigas mortalitet d. å. alla sådana personers, som i lifstiden hast knapp bergning, wäro sig af hwad stånd och titel som helst, har per medelrum in mellan 1816—1820 årligen fligit till 12,891, eller $\frac{7}{8}$ af hela mortaliteten i riket, och har äfwen bland dem öddligheten varit först under Mars och April och minst under Augusti och Oktober månader. Denna uppgift på fattiga beror likwäl på Tabell-författarens godtyckliga beddmande, och då denna rubrik kan utgå så mycket i hela riket, hwartill skall den ej proportionerwis fliga i Stockholm, dit så många fattiga af alla klasser samlas; hwarföre endast ett högt wacklande resultat kan erhållas af fattig-kolumnen i tabellerna. Der inberäknas oäkta barn samt och synnerligen, samt andra fattiga barn, som utgå ett wida större antal. Att fattigdomen mera verkar till en större mortalitet än en genom trångsel, ömygghet och ångor från gatorna blandad luft, wisar förhållandet i staden inom broarna, jemförelsewis med andra församlingar längre ut på matmarna belägna, som upplyses af tabellen öfwer de föddas och öddas antal i Stockholm under 14 års tid. Fattigdomen, ofrasi i sällskap med och afstraf af lättja och lidelighet, är således en ganska allmän orsak till sjukdomar och till besås swårare beskaffenhet och olyckligare utgång än bland andra klasser; men så har äfwen uti icke ringa mån hittills bristande eller otillräcklig sjukwård, icke allenast bland de fattiga, utan äfwen bland den tjenande och arbetande klassen i allmänhet, bidragit till sjukdomarnes swårare beskaffenhet och till mortaliteten. Hr Cederschjöld finner det öwänadt, att mortaliteten öfats, oakadt de förbättringar sjukwården inom hufwudstaden wunnit i sednare tider; men derwid får jag anmärka, att det alldeles icke är sjukwården, x) utan egentli-

x) Då jag sade, att sjukwården i Stockholm blifwit i sednare tider förbättrad, hade jag afseende icke blott derpå, att Serafimer Ordens Lazarettet blifwit utwidgad, och Kurhuset nyöppadt: utan fastner och i synnerhet på den stora tillwärt, som Läkare-personalen wunnit så wäl i antal som wettenskaplig bitdning, hwilken sednare blifwit grundlagd genom församlingarne om Läkares legitimering, och betydigen befrämjad genom

gen den från äldre tider nästan ensamt afsedda Hospitalswården och Barmhertighets-inrättningar, hvilka i alla afseenden wunnit nästan all möjlig förbättring och utwidgning. Wäl har Garnisons-sjukhuset lemnat tillfälle för Militär-gemenskapen, att genast wid påkommande sjuklighet der bliwa intagne och wårdade; men för de fattiga och för den arbetande och tjenande klassen hafwa endast 50 sängar för inwertes sjukdomar på Kongl. Serafimer-Ordens Lazarettet varit att tillgå. Sällan lærer sjukligheten varit så ringa, att detta antal varit tillräckligt; men rätt ofta och troligen ofast har antalet af dem, som måst afwisas i brist af rum, varit wida större än deras, som kunnat intagas, och när sjukligheten wisa årstider isynnerhet varit utmärkt större än wänligt, och 10 à 20 sökande dagligen icke kunnat intagas, hafwa provisoriska sjuk-inrättningar blifwit för tillfället organiserade; och har ett sådant förhållande i år påfallat de werksamma anstalter, hwilkas påbörjande äro följder, och hwilkas fullkommande utgöra ändamål, för en särskilt kommités tillvaro. De förenämnde provisionelle sjukhusen inoni hwarje församling borde alltid, äfwen då sjukligheten är mindre stor, vara i beredskap, ämnadstone till des Lazarettet och andra ordinära sjukhus hinna blifwa så utwidgade, att alla sjuka kunna genast, då de sig anmäla, intagas. Då icke allenast de fattiga och alla för sig seltwa boende personer af arbetarklassen äro i behof af denna sjukwård, utan äfwen största delen af stadens invånare, som för sina wakens drifwande hafwa ett större antal tjenstefolk, sällan äga särskilte rum som kunna disponeras till sjukas wårdande och deras stiliande från de friska; då deremot sjukdomens snara och tjenliga behandling utgöf hufwudsaken i all sjukwård, och lätt och säkert tilltråde till en sjukinrättning, då genast i sjukdomens början anmälan derom gjordes, skulle besordra en snar tillfriskning och derigenom öka förtroendet för sjukhus i allmänhet, emot hwilka hos mängden ännu widlåder en fördom, som ofta förarleber sjukdomens dödjande i det långsta; så inses bäst storleken af den annärtra bristen och behofwet af des afhjelpande, en brist, som lærer vara utan exempel i något annat civiliseradt lands hufwudstad eller större stad 19).

2 ungersk samtida wettenskapliga sifstelser, neml. Carolinska medico-chirurgiska Institutet och Swenska Läkare-Sällskapet.
Utgifwaren.

19) Uti Köpenhamn, hwars folk mängd icke lærer öfwerliga Stockholms mer än en half gång, finnas, utom sjukhus för garni-

Wid frågan om mortaliteten bland de fattiga lärer det icke vara ur sitt ställe, att omnämna, hwad som rörer mortaliteten bland deras barn särskilt.

Uti Augusti 1821 begärde Herr Öfwer-Ståthållaren uti skrifwelse till "Kongl. Sundhets-Collegium, det Collegium behagade från samtliga Fattig-läkare och andra wederbörande Läkare wid Warmhertighetswerk och inrättningar, infordra fullständiga och bestämda förteckningar, hwilka särskilt för 1818, 1819 och 1820 böra innehålla och utwisa: Sjukdoms och mortalitets tillståndet med de bland den fattigare och arbetande folk-klassen uti 1, 2, 3 lefnadsåret af sådne barn, som tillhört deras wård och eftersyn; — dessa barns antal för hwarje år, samt hwilka omständigheter och sjukdomar egentligen och för de flesta utgjort dödsorsaken; och bewäntade Hr Öfwer-Ståthållaren från Collegium så beskaffade uppgifter, jemte hwad Collegium, till ämnets upplysande och anmälände hos Kongl. Maj:t, för egen del fann nödigt att tillägga." I anledning häraf lemnade jag till Kongl. Collegii protokoll följande ansökan, hwarmed Kongl. Collegii yttrande i hufwudsaken instående: y)

sonen, Wårnsångshus, m. fl. sjukinrättningar, på en och samma gata wänne snedt emot hwarandra belägna sjukhus, Allmindelig Hospital och Fredriks Hospital, hwilka kunna inrymma hwarbera ända till 1200 sjuka.

y) För att wisa, att de oäkta barnens otvåliga öde icke undgått min uppmärksamhet, torde jag här så anföra, hwad jag wunnit till Ridderskapet och Adelsns protokoll, den 9 September år 1823, neml.

"I anledning af det utaf Lag-Utskottet behandlade förslag, till förekommande af egentliga barnamord, el. barns wåldsamma förgrändande i sjelfwa födseltunden, anhåller jag att såsom en ny motion så söka wisa behöfwet af nya åtgärders widtagande till förekommande af oäkta barns långsamma förstörelse i Stoeholm, genom nöd och elände. Denna barnförstörelse, hwilken är wida förre, än man i allmänhet kan föreställa sig, anser jag temligen lätt att förekomma: men torde, innan jag går att dertill uppgifwa förslag, i korthet först så framställa det närwarande tillståndets werkliga förhållande."

"Sällsynt är det, att någon ogift qwinna i Stoeholm kan, åtminstone någon längre tid, hos sig behålla sitt barn, och sålunda på det naturliga sättet uppföda det. Kan modren, hwilket nog sällan inträffar, genast erlagga de 66 Rd. 32 st. b:co. som fordras för barnets inlösnings på Stora Wårnhuset; så är hon för alltid fri från vidare bekymmer för dess underhåll, och barnet sjelf så betryggadt, som omständigheterna kunna medgifwa. Är qwinnan duglig till amma, och kan erhålla ammetjenst, antingen på barnhuset el. i privat hus; så är äfwenle-

”Af de meddelade uppgifterna inhemtas, att i allmänhet ganska få anlitade Läkare wid deras barns inträffande sjukdomar, dem de af inrotade fördomar och tröghet öfverlemnade till naturen, eller söka hjelp hos kloka gumnor; hvar-

des hennes bekymmer för barnet åtminstone så vida lindradt, att hon på Barnhuset får, jemte ett annat barn, äfwen uppamma sitt eget; och i privat hus förtienar hon hwad som fördras för barnets underhåll under samma tid. Men sedan hon ej längre kan vara amma, eller om hon tyran början dertill varit oduglig eller icke kunnat erhålla ammetjenst; så kan hon lätt af moderskärleken föras till nöd, förwiflan och brott. Hon kan wärseligen af Barnhuset erhålla 12 Rd. 6:co om året såsom uppfostringshjelp; men detta utgör icke en fjerdedel af hwad hon sjelf får gifwa, för att i någon fultig, trång och osynlig foja så sitt barn med mjöl-wälling, tuggor och dylik orientlig spis, samt genom smuts och wanfötsel i grund förderfwadt. Då hon finner sin piglon otillräcklig att fylla bristen, sätter hon sig kånhand, enligt allmänna talesättet, för sig sjelf, i hopp om förre winst genom enflit arbete. Men sedan hon sunnit sin misrättning, och förtyttat sina så möjligen umbärliga kläder; så synes ingen annan utwäg för henne återstå, än laster och brott, i händelse moderskärleken skulle vara stark nog, för att sätta henne ur stånd att se sitt barn iwätta ihjäl. Kommer hon slutligen i fångelse el. på kårhus, el. skulle hon sjelf af hunger och elände bringas på sotsängen; då först erhåller hon den tillfredsställelsen att se sitt utårda barn så inkomma på Barnhuset, för att åtminstone der dö en mildare dö än hungerns. Det är naturligt, att af dessa barn, som icke inkomma på Barnhuset förr, än nöden och wanfötseln hunnit förderfwa den bästa kropps-constitution, större delen måste dö, oakadt wårt Barnhus helt wist är ett af de bästa i Europa. Detta förhållande är så mycket allmännare, som äfwen de mödrar, hwilka inlösa sina barn, sällan kunna anställa den erforderliga summan förr, än efter flera weckors förlopp.”

”Då dersöre dessa olyckliga barns räddning endast beror på deras tidiga mottagning af Barnhuset; så finner man lätt, huru söga wår för öfrigt förträffliga Barnhus-inrättning nu swarar emot ändamålet. — — Jag får dersöre wördsammast försä, — — att det måtte blifwa hwarie i Stockholm boende ogift moder medgifwet, att så för alltid afsema sitt barn till Stora Barnhuset, antingen mot skuldighet att under 1 års tid der förbliwa såsom amma, eller ock mot förbindelse att under 50 weckor erlagga 1 Rd: 16 fl. B:ko i weckan.”

Allmänna Beswärs- och Ekonomi-Utskottet yttrade i dess Betänkande af d. 1 November, att det wäl insåg nyttan af förslaget, men fann tillika dermed förenade årskilliga olägenheter för Styrelsen af Allmänna Barnhuset, hwilka möjligen skulle kunna verka till rubbning i den för Barnhusets Directionen fastställda Instruction, hvarsöre ock Utskotter icke kunde, så owillkorligt, som det önskat, bifalla förslaget. Utskottet instränkte dersöre sitt utlåtande till den tillstyrkan, att Rikens Ständer wille inför Kongl. Maj:t framföra den underbå-

till kan läggas en del föräldrars öfnöjdhet att, i anseende till deras fattigdom, bibehålla barnen wid lif, kanfke åfwen frundom uppsåt att genom swålt och wanföfjel blifwa dem qwit; samt att ännu färre i tid, och medan frundomen står att bota, söka läkares råd, hwarföre Hr Öfwer-Ståthållaren af de från presterskapet infortrade förteckningar lärer bäst blifwa i tillfälle, att få weta förhållandet af de dessa 3 åren döda barnens antal, ehuru den uppgift som derigenom erhålles om frundomarne, hwari de dött, icke i allmänhet kan anses tillförlitlig."

"Af så wäl hwad Fattig-Läkarne uppgifwit, som af hwad genom Collegii egna Ledamöter och andra här i staden praktiserande Läkare blifwit upplyst, kan med säkerhet antagas, att utom måfling samt frofsor och ålta, med de-

niga öfstan, att Kongl. Maj:t., efter Barnhus-Directionens hörande, tänktes, såwida sådant med Barnhusets fördel, bestånd och tillgångar kan ega rum, i Råder tillåta, det ogist moder i Stockholm må för alltid till Allmänna Barnhuset aflemna sitt barn emot skyldighet att, om Barnhuset dermed finner sig belåtet, antingen för ett års tid der förblifwa såsom amma, el. of emot såld och af Barnhus-Directionen godkänd säkerhet, under 50 wckors tid erlågga i R:dr 16 st. B:ko i wckan. —

Då detta Beträkande till afgörande förelom, ansöfde jag till Ridderskapet och Adelsn. protocoll, d. 10 November, följande: "Ekonomi-Utskottet har, säger det, icke tilltroit sig att till alla delar tillstyrka bifall å min motion, emedan det fruktas, att detta icke skulle stå tillsammans med den Instruction, som finnes för Directionen öfwer Stora Barnhuset i Stockholm. Jag torde derföre så förklara, att jag wäkte motionen, juft för att winna någon ändring i denna Instruction."

"Desutom har Utskottet tillstyrkt bifall till min motion, så widd det kan stå tillsammans med Barnhus-inrättningens fördel. Men det war icke Barnhusets pecuniära fördel, jag åssåg, utan menflighetens."

"För öfrigt är det högt anmärkningswärdt, att en olycklig, wårnids qwinna skall, om hon wil intenna sitt barn i Barnhuset, ställa säkerhet för betalningen. Jag förutser, att det skall öftast blifwa någon lika swårt för en sådan att ställa säkerhet, som att på en gång erlågga contant den bestämde summan. Jag hade desutom föreställt mig, att om qwinnan wore påld under policens uppsigt, skulle denna nog tillse, att afgiften ordentligen erlades el. of uttoges, så långt tillgångar finnes; och der ej något mera sanns att taga, der hade man åtminstone inelertid räddat barnet från undergång, och kan hånda modren ifrån brott."

Utskottets beträkande hlef af Rikens Ständer antaget, och Underdånig skrifwelse till Kongl. Maj:t i entighet dermed expedierad, under N:o 336.

Utgifwaren.

ras följder, som orsakade en större dödlighet bland de fattigares barn år 1820, ingen owanlig eller jemförelsewis större dödlighet åren 1818, 19, 20, än något annat år inträffat här i staden eller i några wiså af dess församlingar, hwarwid endast den olifhet sig nu som alltid företer, att denna mortalitet är mindre i staden inom broarne och i Clara församling, af det skäl, att i dessa trakter bo färre fattiga än i de på malnarne längre bort utsträckt församlingarne."

"Som orsaker till de fattiga barnens sjuklighet och större dödlighet 1820, komma hufvudsakligen i beräkning: Dyrheten på födoämnen efter 1819 års misshwert, hvarigenom barnen måste sakna den nödvändiga de warit wana wid och måst lesa af salt mat och potates; en egen lustens beskaffenhet, lik den som efter alla heta och torra somrar är rådande, hwilken disponerar till frostor och ålta, swåra att bota och lätt recidiverande; mäslingen, som war gångbar under sommaren och dödade många barn, särdeles dem som genom föregående sjukdomar blifwit förswagade. Bland orsakerna till de fattigares barns större sjuklighet och dödlighet i allmänhet, räknas med skäl: oseden att ge barn, som upphört att di, bröd doppadt i brånwin då de strika af hunger, för att derigenom döfwa hos dem känslan af detta behof, så länge de deraf inslamra; att i samma afsigt eller för att få dem till sömns, ge dem Wallmo-strap i mängd och dagligen, hwilken, då en matked håller ett halft gran opium och 1 theked ett fjettedels gran, nödwändigt skall på barnen? organisation medföra de bekanta skadliga följderna."

"Ehuru barns dödlighet de första åren är så stor, att nästan öfwer hela den civiliserade werlden hwart 5 eller 6 barn dö i 1 lefnadsåret, och inom 3 året hälften af de på samma tid födda, och ehuru barns allmänna naturanlag lätt öfvergå till sjukdoms-anlag, så hafwa likwål de barn, som födas fria, nya icke utnödda organer, och äro de första åren, om de rätt wårdas, så till kroppen som sinnet minst utsatta för upväckande sjukdoms-inslytelser. Men helt ansewärd är förhållande det sig med barn, som födas med sjukdomar och sjukdoms-anlag, hwilket till första delen är händelsen med de fattiga, i anseende till det allt mer öfverhandtagande misbruket af brånwin och deraf härledande oordentlighet, uselhet och misshushållning, att icke lesa, som man kallat, inom hus, utan hemta den mat, de dela med barnen, från frogen, samt icke bespara öfwerflottet när de

förtjent mera än som behöfs för dagen att lefwa. Och då de nödwardiga wilkoren, att öfwerwinna hindren för barns rätta behandling och förekommande af orsakerna till deras sjuklighet och stora dödlighet, äro ingenting mindre än en förbättrad fysisk och moralisk uppfostran hos föräldrarna sjelfwa, hwarigenom hellsa och en sund konstitution kunna barnen meddelas och bibehållas, samt religiositet och sedlighet winnas och underhållas, är det snårtande för den nu lefwande människowännen, att dessa wilkor swärligen kunna uppfyllas af samtiden, och att alla åtgärder härwid först egentligen kunna verka för efterkommande.”

”Häraf synes tydligt, huru litet i denna sak beror på läkemedels bruk, då de hufwudsakliga orsakerna till det onda ligga så alldeles utom Läkarewårdens område. Kongl. Collegium torde likwäl kunna härwid, i öfwerensstämmelse med hwad Collegium uti skrifwelse till öfwer-Ståthållare-Embetet den 28 Februari 1820 anfört, i anledning af ett provisionellt sjukhus organiserande wid en inträffad större sjuklighet bland de fattiga, hemställa, om icke, genom wederbörande de hufwudsakliga eller förmedelst annan utwäg, alla fattiga föräldrar och fattiga barns uppfostrare kunde blifwa tillhållne, att sorgfälligare vårda dessa dem ansedtrodde späda och ofskydiga wareller och anmäla dem, genast då de sjukna, till erhållande af Läkare-besök och fria läkemedel; att en mera noga tillsyn utsträcktes till de barn, som från Barnhusen njuta underhåll och uttagas till fostring af qwinnor, som ofta nog sköta denna sak endast som industri-gren; samt att tillika utwäg för de fattiga sjuka bereddes till erhållande af gryn till soppor och annan nödig wård.”

Som motsats till fattigdomen, men dock uti sin mån medverkande till sjukligheten och till en tidigare död än eljest, i Stockholm, drager jag icke i betänkan att anses: Lux och yppighet i lefnadsfatt och kläder, och torde uppmärksamheten så mycket hellre böra fästas härpå, som bland den klass människor detta råder, de fleste hafwa uti sin förså måga att undwika det öfwerdrifna skadliga och förlia det naturliga och nyttiga. — Först och främst grundläggas swag hellsa och tidigare död genom lefnadsfattet hos ynglingar och unga fruntimmer 20). Hemkommande från societetslifwet,

20) Särdeles skadligt är det för flickor att före 16 å 17 året deltaga uti societetslifwet, utan nödig inskränkning. Den deris genom befordrade tidigare utvecklingen har till följt en flenasre konstitution och ett tidigare aftagande af ungdomens friska och blomstrande utseende.

der ofta nog, i anseende till spel och bristande konversation herrar och damer inellan, ingen särdeles recreation för själen genom sammanlesnadens förnämliga behag vunnits, och der till och med ledsnad i temmeligen hög grad wägar intränga hos dem, som icke äro nog passionerade för musikk och sång, att derwid icke kunna tröttna, eller hemkommande från baler, der lungorna genom fortsatta fatigerande dansar blifwit öfverflydda af blod 21), och der redan på stället under stillasittande wid matbordet i kallare rum, eller under hemresan, det hastiga ombytet från 25 å 30 gr. värme i societets- och dans-rummen till den yttre om natten alltid kalla temperaturen, ofta yttrar ett högst skadligt inslytande, lågger man sig sällan före kl. 2, stiger upp 9 å 10 följande dagen och wånjer sig, genom den låta repetition häraf, att icke sömna tidigare, åtminstone att icke stiga tidigare upp. Den så kallade högre lefnaden, eller dieten, som hos yngre karlar är nog allmän 22), verkar wid yngre år, ända till det 40 å 50, högst skadligt, grundlägger venositet, Hemorrojder och andra stoekningar, Gikt, Murr- och Blåsesten, m. m., och föranleder det förwända tillstånd, att i äldre år, ja redan före medelåldern, nödgas lefwa dietetiskt och försaka äfwen måttliga njutningar, som eliest nu wore lika så naturliga och ofskadliga som behagliga och, i afseende på ledighet och ekonomiska omständigheter, lättare att åtkomma än i yngre åren. Modet eller rättare owanan, att se nyset folk hos sig, och ge mat åt dem man aldrig så litet känner, eller har någon relation med 23), emedan sammanles-

21) Man saknar icke exemplet derpå, att personer, som warit hårdt snörda, dödt under själwa banjen af blodawaf i lungan och slag.

22) Man ser, huru besökta kallare och kyliga ställen äro på förmiddagarne och på andra än måltids tiderna på dagen, och sent på aftnarne, äfwen af yngre personer.

23) Gordom, för kanste icke mera än ett tredjedels sekel tillbaka, antäckades endast måltider om middagarne, och bibodos dertill sällan andra än de, med hwilka man genom släktkap, bepröfwad wänskap och relationer war närmare förenad; man war då säker, att inom en förtrolig krets niuta wänskafens och sammanlesnadens sanna behag, och war icke utsatt för kalaswänners omdömen efteråt om anrättningens elegans, winernas mängd, eller om den mer och mindre grad af ledsnad de som icke spelat hast på supéen, o. s. w. Ännu i Livland och på flera ställen utomlands, hiudes, till och med utmärkte resande, till soiercer på sällskapslihwets åtnjutande, utan några hwarken kostsamma eller ofelofsamma anstalter, och sällskapet åtfölles kl. 10, sitt kl. 11 på aftonen. Hos oss, till och med i wisa städer i landsorterna, ger en resandes ankomst strax antedning till ett

naden hufwudsafkligen synes bestå uti att öfvermåta sig af mat och dryck och spela tillsammans, — har infört och bibehåller bruket af souper eller midnattsmåltider, till hwilka man kan huda ett dubbelt större antal gäster än till en middagsmåltid, hwilka böria och sluca sent efter 6 à 7 timmars oafbrutet wilstande uti ända till 25 à 30 graders värma upphettade rum. Luxen i kläder och begäret att efteräpa warmare länders moder ända till den ytterlighet att öfverträffa dem de kallare årstiderna uti bar och tunn klädfel, utfätter könet ofta för förkylningar, som dels verka genast som sjukdomsinslytelser, dels grundlägga en swag konstitution och en förbr eller sednare inträffande ohelsa. Man behöfwer icke, isynnerhet som Läkare, mycken erfarenhet af lefnadsfattet i Stockholm, för att finna dessa skadliga och onda verkningar af den så kallade goda tonen 24).

Det bör anmärkas, att den allmänna sjuklighet, och dess mer än wanligt elakartade beskaffenhet, som sedan sistlidet är förekommit, så wäl här i staden som i de flesta landsorter, bör tillskrifwas en egen luftens beskaffenhet och en wif disposition hos människokropparne, uppkomna genom den owanligt långwariga och oafbrutna torkan och wärmen sommaren 1826; 25) hwilket förhållande merendels in-

stort kalas, och detta sedan till dylika dagligen, så länge wilstandet på orten warar, på hwilka en mängd personer samlas, som den resande förbr aldrig sett eller haft att göra med. Till och med resande wettenslafsman hindras genom dylika wettenslafslika meddelanden föga gynnaude, mats och drickes-betygelser af wälwilja, att gifwa åt deras resa det intresse för sig sjelfwa och andra, som för densamma utgjorde ändamålet.

24) Det största bewis på ett sådant lefnadsfätt, som i så många afseenden öfwerliger kroppens verkliga behof och så litet bereder menniskan de verkligare, de intellektuella njutningarna af lifwet, lita mycket nöter liskrafterna som öfwerdrifwet arbete och förkortar lifstiden, samt deremot på nyttan af måttlighet och ordentlighet, finner man af den merendels längre lefnad personer åtnjuta, som utan brist och bekymmer, men likwäl i motsats af öfverföd, tillbringa sina dagar på Warmberthighets inråttningar, oaktadt den mer eller mindre sjuklighet de flesta få widkännas, som följer af den föregående bekymmersamma och sorgfulla lefnad, som föranlåtit dem att anlita allmänna underföd.

25) Sommaren och hösten 1826, då torkan och wärmen war ihållande och den sednare ofta till 28 grader R., blefwo nästan alla kustländer wid Nordsjön hemföda af en ohörd gallfeber-epidemi. Genom denna förlorade staden Gröningen och trakten deromkring 1000:tales människor. I Sachsen, wid Rhen, Neder, Mayn, i Württembergiska landet, herrskade på många orter swåra, dödliga febrar. Det torra året 1826 kan således räknas

träffar, och åtminstone hvad frostor widkommer hos oss, längre tid fortfar efter dylika warma och torra somrar; såsom det, efter sommaren 1811, ända till midsummarens 1813, och 1819 ända till samma tid 1821, war händelsen,

Bensår utgåra wäl icke någon sjukdomsform, som direkte öfar uortaliteten, men då de icke allenast äro bland yngre och medelåldriga personer af militär gemenskapen, af den arbetande klassen och hos de fattigare, mycket allmänna, utan äfwen efter någon tids förlopp betaga dem förnågan att med arbete försörja sig och gagna det allmänna, hwilket de i stället så mycket längre ligga till last, som dessa äfkommer icke äro ödbliga; då dessa skador gemenligen ödblas och råd af gummor och Quacksalwars först nyttjas, innan Läkare, merendels för sent, anlitas; samt då de lätteligen i sin början kunna förekommas och botas, men försummade snart blifwa obotliga, så anser jag detta ämne i hög grad wärdt den medicinska policens uppmärksamhet. Orsakerna till bensår äro wäntligen: Försummelse och ofunnighet att genast i början rätt behandla smärre utwärtas skador och äfkommer på benen, der de swårare läkas och af wanfödsel mera förwärras än på andra ställen af kroppen; ofnyggbet och brist på kroppens ans 26); mycket slitastående, som åt-

bland dem, som i allmänhet icke wisat sig gynnande för människans hellsa. (Zusel, und Osanns Journal, :827 April s. 91.)

26) Brist på kroppens ans och mindre sällnhet för renlighet, utgör ett werkligt national-sæl hos Swenska allmänheten, särdeles i wisa landsorter, och bland de fattige och den arbetande klassen i Stockholm isynnerhet. Många — ja kanske de flesta — få sina kroppar endast 2 gånger rengjorda och twättade — då de komma till werlden, och då de gå ur densamma och läggas på bår. — Sällan badas och renas barnen sedermera; hwilket likwäl barnmorsorna, der de nyttjas, borde kunna befordra, om de ej funne det beswärligt att wisa föräldrarna, huru bad böra anställas, och föreställa dem nödwändigheten och nyttan deraf. Om också hos de mera upplysta och bildade, uppå anordnande af Läkare eller af egen omhållning, barnen badas 1 gång i weckan under det första året, så upphöres gemenligen dermed sedan, eller sker det ännu mer sällan ju äldre de blifwa, så att smänigom denna så nyttiga wana upphör alldeles, då de selsmant och oberoende borde fortsätta den som ett werkligt naturbehof. Ut i wisa landsorter, der bad och badstugugång nyttjas hela lifstiden, äro också kropparne utmärkt sunda och hårbade, samt merendels fria från de mångfaldiga utslagssjukdomar, som beswära de andra. Men sedan Finland blifwit söndradt från Sverige, lärre knappt något helt landskap mera finnas, der detta äger rum; utan beswarar jag icke utan räd, att Swenska nationen i allmänhet icke förtjenar högre plats på den rangordning bland Europas nationer hon, i äfscende på

följer wisa yrken och handtwerk; otjenliga salswors och plåsters brut. De ärgårder, som kunde widtagas, att förmå personer, som med beusår äro beswårade, att söka tjenlig bot för dem innan det blir för sent; äfwen som att befordra och implanta mera snyggbet och renlighet, från barna-ären; att gbra bad och simningsställen brukbara och tillgängliga äfwen för de obemedlade; att bewaka barns fysiska och moraliska uppfostran, såsom grunden till en fristare och sedligare generation, m. m., torde äfwen kunna blifwa wärdiga fbremål för:

De råd och den tillsyn, hwarmed de mindre bildade Solk-klasserna böra gås tillhanda.

Wiserligen skulle den af Herr Cederschjöld föreslagna fördelningen af distriker, med deras chefer, vara kan hända den enda utwägen, både att erhålla en rätt kånndedom om de fattigas weckliga belägenhet, och att kunna meddela dem de råd och den tillsyn denna fordrar; och emot hwilket inblandande uti deras enskilda angelägenheter de så mycket mindre böra kunna hafwa något att inwända, som deras egen dermed äspytade förmån, och de beswår och utgifter af hjelpandet af deras nbdställda belägenhet förorsakar de förmyndare, gifwa dessa full rättighet till detta förmynderskap. Uti Tyskland äro sällskaper föreslagna och organiserade, som utgdras af fäder för familjer och som spfellsåta sig med barns fysiska och uppfostran. Exempel, munliga underrättelser och föreläsningar, äro wäl de enda medlen att rätta det som kan vara felaktigt, och detta är ganska mycket; särdeles äro okunnighet, fördomar och liknöjdhet rådande wid barns fysiska och moraliska uppfostran.

Widkommande denna så wigtiga del af de råd och den

renligheten, fått sig af en författare tilldelad, der Holländare och Engelsmän hade de första rummen och minst två tredjedelar af de öfriga Europas nationer framom Swenskarne. Man erinre sig under 1806 och 7 Srens Tyska Krig, huru snygga och renliga de härwarande Holländska och Italienska fångar, ehuru i saknad af allt ombyte af linne och kläder, woro, i jemförelse med andra menniskor hos oss, af den arbetandes och soldat-klassen. När nu förhållandet är sådant, må man med stål, som Herr Cederschjöld anmärker, förundra sig deröfwer, att man förbinder och fridlyser alla för de fattigare och mindre bemedlade tillgängliga bad- och lögnings-ställen wid de widsträckt stränder, som husewärdens omgifningar innefatta, utan att bereda eller anwisa dem, som icke hafwa råd att för ett bad betala 24 fl. à 1 R. dr. W:ko, något tillfälle att utan kostnad kunna få tillfredsställa detta naturbehof. — icke en gång om sommarett — och ännu mindre den kallare årstiden.

tillsyn de fattiga behöfva, låra swärligen de föreslagne Distrikts- cheferne och de dem biträdande familje-fäder och församlingsboar, dertill åga erforderlig tid, kärmedom eller erfarenhet; men då barnens första fysiska uppfostran nästan uteslutande ligger uti könets händer, och af densamma hufvudsakligen beror, wore det wäl förnämligt att önska förbättring härutinnan genom könets egen åtgärd? Man hör klagas öfwer fruntimmernas uteslutande från besättningar i sambället i wettenskapliga och andra samfund; jag frågar: hwilken verkningsskrets är nyttigare, är mera tillfredsställande, än besörjandet af det uppwäxande släktets första bildning? Beror icke på densamma hufvudsakligen dess hetsa, duglighet, sedlighet och karakter? Hwad hindrar den bildade delen af könet att gifwa en sådan verksamhet ett wärde, som icke skall öfwerträffas af något annat samfund, embete eller stånd, om den utsträcktes till alla, som af fattigdom eller ofkunnighet församma sina barns wård? Hwilken tillfredsställelse skulle det icke medföra, att lemna dessa åtgärder wid de fattiga barnens uppfostran, att underwisa, råtta, trösta, uppmuntra, belöna! Hwilka anledningar till tacksamhet och förnöjsamhet af jemsförelsen mellan dessa och egen ställning! Och under det spåda ofsyndiga wärelsens wäl och deras föräldrars hugnad bereddes, skulle bibehållandet af egen hetsa winnas, genom den rörelse i fria lusten och den upplifwande sinnes-verksamhet, hwartill dessa besättningar föränledde.

Jag har redan för snart 8 år sedan haft tillfälle framställa detta förslag (27), och jag gör det änyo nu med så mycket mera glädje hopp om framgång, som wår älskade och dyrkade Kronprinsessa — sjelf en prydnad för sitt kön och ett ideal af hwad en fullkomlig uppfostran till menyska och till den högsta platsen bland dem förmår på en god natur och lyckliga anlag — nyligen inrättat ett Sällskap af fruntimmer till uppmuntran af öm och sedlig moderwård hos fattigare med flera barn försedda mödrar; och jag är öfvertygad, att på detta sätt, genom denna förening af medborgares och medborgarinnors bemödanen, det skall blifwa möjligt att meddela de fattiga de råd och den tillsyn, som för dem kan wara nödig och tjenlig, samt bereda känedom om deras verkliga belågenhet, för att med nödig ursälsning och ändamåls-enligt meddela:

27) Tal wid Praesidii nebläggande uti Kongl. Wetenskaps-Akademien, år 1819; innefattande bland annat: de orsaker som föranleda till barns sjuklighet och stora dödlighet. (Annus otryckt.)

Understödd. Denna artikel är finfigare än den tror, som icke varit i tillfälle att lära känna närmare de fattigas och den arbetande klassens i Stockholm sinnesart och lefnadsfätt.

Pauvres honteur utgöra en stor del af de fattiga i buswudstaden, dit de äfwen årligen strömma från Landsorterna, lockade af här befintliga understöds-inrättningar och flera förmögnares wistande, hwilkas medlidande och menniskofärlighet de kunna anlita. För dessa finnes ingen egentlig fattigwård utom: Riddhjelpskassan, Stråndbergiska inrättningen, Sällskapet De Medlidandes Wänner, Kungliga och enskilda personer och nådegåfwor; och dessa tillgångar, hwar med endast några hundrade af de flera tusende behöfwande kunna tillräckligen bispringas, blifwa allt mer otillräckliga att påräkna som säkra understöd, i mån som dessa inflyttningar så, oaktadt widtagne försättningar 28), fortsara och tilltaga, utan att hwarje landsort eller socken förbindes, att draga försorg för sina behöfwande af alla klasser.

Hwad åter den egentliga fattigwården beträffar, som är inrättad för de fattiga af den arbetande och tjänande klassen, så wägar jag för min del tro, att man ännu är långt ifrån rätta sättet att organisera och inrätta densamma. Då låtja, lidelighet och lidnidsbet så tagit öfwerhand, att arbetare i allmänhet, under goda sådesår, med lindriga matpriser och till 50 proc. förhöjda arbetslöner, wäl äro lideligare men lika fattiga, som under de swåraste och dyraste miswårår; då de wid sommarens och arbetstidens slut äro skuldsatte på frogarne i stället att af sina dryga arbetslöner hafwa något hopspardt för den återstående längre tiden, då ingen arbetsförtjenst är att påräkna; då de swara wid föreställningar om fötiderna af en sådan bristande outanka och misstrusshållning: "då får fattigwården föda oss", så kan det lätt hända, och jag befarar att det händer, att man ofta befördrar och öfar fattigdom och nöd just genom de åtgärder, med hwilka man wille förefomma och afhjelpa densamma. Buswudprincipen för meddelande af allt understöd,

28) Öfwer-Ståthållare-Embetet lär icke tillåta i allmänhet personer öfwer 40 års ålder biträffa utan kausion, att de af sig sielfwa äro medel till bergning eller i alla fall icke komma att ligga fattigförörningen till last; hwilket också torde vara den enda, ehuru öfstra utwägen att nu mera, sedan hwarje Swens medborgare enligt konstitutionen äger frihet att witas hwarest han wäl, handhafwa den äldre icke upphäfwa försättningen om inflyttningar.

färdeles åt denna klass, bör vara: att icke lemna det ringaste åt någon, som icke af ålderdom, sjuklighet eller flera barns vård är ur stånd att, för det han erhåller, förrätta och lemna något arbete, af hwad slag som helst; och må den swälta, som kan men icke will arbeta, utan hellre ligga andra till last. Att underslödet så mycket möjligt är lemnas in natura, som Herr Cederschjöld föreslår, är ganska nödigt, äfvensom att detta, såsom fattigsoxor o. d. wore tillgängligt uti alla församlingar, så att afståndet icke måtte blifwa hwarken ett verkligt eller föregifwet hinder för begagnandet. Fattigwårds-inrättningen i Götteborg skall vara wäl lyckad; den är styrd på samma sätt som i Hamburg, Maynz, München, m. fl. St.; och då dessa städer äro lika eller mera folkrika än Stockholm, hwarför skulle icke samma inrättning här kunna äga rum, om, hwarpå man icke har skal att twifla, invånarne af de bildade klasserna ådagalade samma medborglighet.

Slutligen må ett yttrande af framl. Presidenten von Schultzenheim, uti sitt tal om den offensliga wården i hånseende till folkets seder och hellsa, samt de fattigas lifsberging, tr. 1801, anföras. "Man klagar icke utan skal öfwer en år från år tilltagande lättja. Det är ock alldeles troligt att om ej mekaniken så mycket fördrökt werkningskraften, så skulle detta maklighetens tidehwarf swäriligen kunna fylla sina behof; men monne den öfwerklagade lättjan först är bärjad hos menigheten? Då hufvader och matmoder uppsiego flockan 3 om morgonen, och woro kläddé att jemte hufvfolket flockan 4 wid tornklockans ljud och trummans gång göra bön, så skulle ett fördrökt arbete om dagen nödwändigt medhinna; i synnerhet då sliten upplifwades genom hufvbondefolkets deltagande i syflorna; men då Herrn och Frun gbr dag till natt, och sedan ej sjelfwa befatta sig med hufvalls-syflor, så är ej underligt, att den i wår tid fördröta tjenstefolksklassen förndter ofta dagen till föga nytta."

Resultaterna af det föregående äro således:

Att, enligt Tabell-werkets uppgifter, mortaliteten i Stockholm är större än i de flesta hufwudstäder i Europa; men:

Att denna mortalitetens öfwerwigt icke är verklig, utan härrör från bristande anteckningar öfwer inslyttande personer m. m. och;

Att frågan alltså bör heta: Hwilka äro orsakerna dertill, att nativiteten i Stockholm icke är större, och dess öfwerwigt märkbarare, oaktadt stadens förträffliga läge, icke ofunda kii-

mat, och andra för folksökningen i det öfriga riket så gynnande omständigheter?

Att hvarad lusten beträffar, såsom orsak till en större sjuklighet och dödlighet, den väl hittills icke blifwit till den grad förderwad af Clara-sjö och andra stillastående watten, att den utgjort någon egentlig och märkbar sjukdomsinflytelse, som man till öfwerdrift påstått; men att sådant här som annorstådes ofelbart skall inträffa, om ej snart kraftiga och tjenliga åtgärder widtagas till dessa wattens rensning, till förekommande af orenlighet wid stränderna och deras igenfyllning med orensliga ämnen.

Att allt sedan 1815 förslag blifwit uppgjorda till upprensning af Clara-sjö, m. m. men att hittills all annan åtgärd uteblifwit, i anseende till hinder af gamla ännu gällande författningar, eller de uppgjorda förslagens överfullbarhet.

Att watten, både till matlagning och dryck, finnes tillräckligt, godt och helsosamt; isynnerhet om i förre afseendet föreslagna åtgärder widtagas.

Att födoämnen, som till salu hållas, icke kunna orsaka någon sjuklighet och dödlighet, om gällande författningar rårande tillsynen dermed noga iakttagas.

Att, de fattigas och arbetsklafens, boningsrum till en stor del bidra till en större sjuklighet och dödlighet inom denna klass; att felaktigheterna böra wid brandsyner anmärkas; att förslaget om rums anskaffande af Brandförsäkringskontorets medel åter borde komma i fråga.

Att, de förmögnares och rikes, boningar icke eller äro så helsosamma de borde kunna vara.

Att upplysning och sedlighet, genom tjenlig uppfostran och de bildade klafernas tillsyn, på allt sätt befordras, och att isynnerhet förekommes: det tilltagande antalet af dåfta barn; fattiga flickors uppfostran utom deras sländ; och brännwinets missbruk.

Att nöjen icke kunna oinskränkt och utan tillsyn tillåtas den obildade allmänheten, i anseende till missbruket af starka drycker och andra dermed gemenskap ägande vordentligheter.

Att, de fattigas, mortalitet är en af de betydligaste orsakerna till nativitetens i Stockholm mindre öfwerwigt och mera än luftens förfämning; och att derwid isynnerhet verka.

Bristande sjukvård och

Mortaliteten bland fattiga barn, hwars förekommande ligger utom Läkare-wårdens område.

Att Lur och yppighet i lefnadsfätt och klådsel äfwen i i sin mån öka sjufligheten och ödbbligheten uti de förmodnare och bildade klaserna.

Att den, sedan förlidet är och första hälften af detta, befintliga allmännare och swärare sjufligheten härleder sig från fössl. sommarens långvariga torra och värma.

Att bensår, ehuru icke egentligen direkte bidragande till en större mortalitet, likwål fordra all uppmärksamhet, för att kunna förekommas eller i tid upptäckas och botas.

Att råd och tillsyn samt understöd, med urfsikning, böra meddelas de mindre bildade klaserna och de fattiga:

Råd och tillsyn, genom indelning i distrikter med deras chefer och i förening med fruntimmers beordanden i afseende på barnens fysiska och moraliska uppfostran. Derigenom kan endast kannedom winnas, huru, med urfsikning och ändamålsenligt,

Understöd må lemnas; som icke böra äga rum utan emot arbete för den arbetsföre, i anseende till den rådande låttjan, lideligheten och lifnödheten.

Till Kongl. Sundhets Collegii Protocoll den 19
Juni 1827; af M. af Pontin.

Anmärkingar wid Herr Profesör Cederschjölde Memorial af den 8 Maj 1827, jemte förslag till medel, att förmå den lägre arbetande folk-klassen i hufwudstaden till ett sundare lefnadsfätt.

Det är ofta en lika stor förtienst, att återupplifwa redan gällande, men uraklatne, författningar, som att framfalla nya, och detta värde har onekligen Hr Cederschjölde memorial till Läkares-Sällskapet under d. 8 Maj 1827. Påbud och författningar, som till stor del måste ingripa i det enskilda, husliga lifwets förhållanden, äro, förr än andra, utsatta för glömska och oesterlefnad. Tillsynen öfwer deras iakttagande är söga werkställbar, och denna lagtydnad, i de flesta fall, godtycklig. Härifrån kommer den saknad af författningar om lefnadsfättet, såsom grunden för folkböfning och mindre ödbblighet, hwarwid detta memorial synes fåsta sig. Men, ehuru wanfliga lagarne i denna del af sam-

hållsordningen, på anförde skäl, måste blifwa, så finnas de likväl, z) gifna så wäl i form af styrelsens påbud, som råd och warningar; och hwad Stocholms stad, för sig, angår, åger den redan från längre tider tillbaka en fedja af Polis-författningar, hwilka upptaga allt hwad såsom nytt skulle synas nödigt att tillägga, så wida ej styrelsen will ingå i en egen wård om den lägre folk-klassens hushållning och lefnadsfatt, som förmådde den till mera ordning och sundare begrepp om sitt bästa. Några anmärkningar i detta ämne skola i det följande meddelas. Beträffande först den anmärkta mortalitetens öfverwigt mot nativiteten i hufwudstaden, med åsidosättande af de tillfälliga in- och utflyttningarne, hwilken fråga blifwit tillräckligen upplyst, lärar finnas, att medeltalet i tabeller för flera (10 eller 20) år, härwid icke lemna någon säker wägledning; utan bör denna granskning göras för hwarje år, med afseende på des meteorologiska förhållanden, årswårten, farfoter m. m. och, hwad Stocholm widkommer, årswen tagas i betraktande de större armekorpsen, som t. ex. efter krig här längre tid warit förlagde (29). Först efter pröfningen af allt detta, och af medeltalet af de förmodade orsakerna, kan man afgöra, om mortaliteten i Stocholm är större, än den, inom lika folkmängd och samma klimat-förhållanden, skulle vara på hwart och ett annat ställe. Desutom bör öfverwågas, om den mot folkmannern verkligen är för stor, eller om tilläfswentys de föddas antal icke är mindre än som bordt förwäntas. Huru mycket detta sednare kan ombyta, synes af exemplet från 1822 och 23 års mortalitets- och nativitets-listor, då det ena året 115 flere dödt än som blifwit födda, och det andra 202 flera föddes än som dogo. å)

Åbid frågan i allmänhet, om mortaliteten i hufwudsta-

z) Här tyckes en liten motsägelse hafwa insmugit sig: ty sedan orsakerna nu förut blifwit uppgifne, hwarföre författningar om lefnadsfattet saknas; hade man wäl ej wäntat sig att så strax derefter så höra, att de saknade författningarne — likwäl verkligen finnas utgifne.

Utgifwären.

29) År 1791, efter kriget, dogo i Stocholm 1251 flera än som föddes. År 1792 woro 249 flera födda än döda.

a) Ili dessa uppgifter har stett ett misstag: ty enligt Stocholms Tabellwerk utgjorde, år 1822, de föddas antal 2651, och de dödas 2886; samt år 1823, de föddas 2705, och de dödas 2813. De dödas antal öfverstege sålunda, båda åren, de föddas, nemligen: det förra året, med 235; och det senare, med 108.

Utgifwären.

den, hbr, enligt min tanke, undersökas, inom hvilken klass af invånarne den till större del är vidande, för att kunna framdraga grundersakerna dertill. Man måste i denna af-
sigt först, om möjligt är, skilja hufvudstadens invånare i minst tvenne stora klasser 30). Den ena, som med tillräck-
lig lifsbergning förenar erforderlig bildning att förstå sitt
bästa, d. å. upplysning och sedlighet, såsom grunder för sin
lefnadsordning. Den andra, i saknad af allt detta, som fort-
leswer, icke blott i fattigdom, men i sedeförderf, med alla
dit hörande afvikelser från ordentlighet, från hushållning,
från vård om sin afföda och sin egen hessa m. m. Wore
man i tillfälle att kunna beräkna oläheterna mellan dessa
båda folk-klassers öddslifor, så skulle resultatet säkert utfalla
sålunda, att mortaliteten, inom den bildade, ordningsmässiga
klassen, icke är större i Stockholm än i andra större städer.

Inom den andra klassen åter, hvilken man icke blott
hbr falla den fattiga, men wäl den okunniga och om sig
wårdslösa, är det egentligen, som den stora mortaliteten
skall sökas, så wäl bland fullwexta, som isynnerhet bland
deras barn. — Och likwäl leswer denna, med den förra,
under lika inflytelser från klimatet, andas samma yttre luft,
dricker samma watten, åter ett i många delar lika beredt ba-
gare-bröd o. s. w. och bådas barn hemta nästan utestutan-
de sin första näring från modrar inom denna sednare folk-
klass a). Orsaken till den öfwerwägande mortaliteten inom

30) I en uppsats, som jag förlidet är meddelade Pålare-Sällska-
pet, förekommer bland annat det förslag, hvilket för staden Wa-
ris blifwit till Sundhets-Konfession ingiwet, att beräkna mor-
taliteten inom hwar och ett qvarter, hwarje rörelse och nä-
ringsgren, samt att skilja de dödas antal inom sjukhusen från
mortaliteten inom den öfriga folk mängden. Man skulle beräk-
ningen komma till kännedom om både sjukligheten och dödlig-
heten inom olika klasser; och tyressen i följd deraf blifwa satt
i tillfälle, att widtaga åtgärder till sjukdomars förekommande
och hellsamhetens befordran, inom de närings- och orken, trak-
ter och lokaler, hvilka nu mest äro utsatta för stadens infly-
telser.

a) De fattige leswa wäl under samma klimat, som de förmög-
nare; men likwäl icke under lika inflytelser deraf: ty de sak-
na dessa sednares förmåga och omtänka att skydda sig mot det
gemensamma klimatets hårdhet och skadliga inflytanden. — De
fattige andas icke samma yttre luft, som de förmögare: ty
de bo i de osundaste och sumpigaste trakter, hwarest luften är
helt annorlunda, än wid de större gator, hamnar och öppna
platser, der de förmögare wälja sina böningsställen. — De
dricka icke samma watten: ty de studias med det, som är när-
mast för hand; då deremot de förmögare sitta lång wäg efter

den, ligger således hufvudsakligast i des bristande lefnadsordning, des sedefördert, des liknöjdhet om sin afföda. Det blir mot dessa menliga förhållanden, som rättelserna böra riktas, och derwid kan wäl Läkare-Styrelsen föga mer än med råd och upplysningar gå Sundhets-Polisen tillhanda. Botemedlen ligga inom den allmänna Samhälls-uppfostrens och moralitetens område.

Man kan likwäl icke förbise, att wisa luftstreckets in-
flytelser, oberäknadt de som tillhöra vår latitud, utöfwa en mindre fördelaktig werkan lokalt på Stockholms stad. Des låge inellan Mälaren och hafsstären, gör, att en beständig luftwexling föregår, men kanske icke alltid så helse-
sam, som Författaren till memorialet synes förmoda. De östliga och westliga windarne äro här de mest rådande, och sådant af den fysiska nödwändighet, att tidtals, då Mälarens basin tager en högre wärme grad, hafelusten måste strömma dit, och andra tider, då hafwets exhalation ökas eller des luft af stormar undanföres, luftwägen från Mälaren måste strömma ut. Ehuru detta luftdrag wäl kan rensa Stockholm från qwarstående elaka dunster, är det likwäl icke afgjort, att Mälarens sumpluft är helsefammare 31). De tider, då den utvecklar sig, hwilket mindre sker från Clara-sjön, än från aflägsnare egentliga karr-trakter, sådana som Carlbergskanalén, Rosöns och Swartsjölandets träsk, ö) så uppsår

det bästa, som kan erhållas. — De äta wäl till en del ett i många afseenden lika beredt bagare-bröd: men de fattige få wäl mest åtnöjas med samre, än det de förmögare i allmänhet nyttja. Och om för öfrigt båda nyttjade ett, som wore mindre helsefamt; så skulle det likwäl skada den fattige mer än den förmögne, i samma mån det för honom utgjorde ett allmännare och mer wäsendtligt näringsämne. — Och slutligen hemta de fattigas barn alldeles icke uteslutande sin första näring ifrån moderar af denna folk-klass: utan torde oftast få åtnöjas med så kallad sudd, wälig mibwälling och annan o-
tjenlig söda, och ej sällan få sitt hungerstrik tilladt med brän-
win. Och om de också få njuta modersmjölkén; så är det likwäl sällan i tillräcklig myckenhet: helst en tillgång, som kan hända i brist på tjenlig och erforderlig söda, i sig sjelf är liten, desutom ofta måste delas med ett eller 2 främmande am barn.

Utgifwaren.

31) Man wet, att stränderna af denna sjö, på flere trakter sedan sekler, äro i ett igenwallnings-tillstånd, såsom följt af des tränga sund och wikar, der en yppig vegetations förmutande ut-
löster de skadliga dunster; som kallas sumpluft (miasma palu-
dum).

3) Förklaringen öfwer orsakerna till de olika windarne, lemna

ett mot hafwet strömmande kallt luftdrag öfwer hufvudstaden, hvarigenom många desß intermittenta och katarraliska sjukdomar låta förklara sig. Detså har, under de senaste, mer än wantligen sjukliga åren, den westliga eller Mälarewinden varit den här allmänna rådande.

Efter denna öfversigt af luftstreckets beskaffenhet utom och kring hufvudstaden, kunna likväl icke förbigås de källor till ören luft, som den hysar inom sig själf. Men öfwen för undanröjandet af dessa äro redan de ändamålsenligaste anstalter föreslagna. Man erinre sig den tillstyrkan, som af Kongl. Wetenskaps-Akademien blifwit meddelad, om flytande reservoarer eller prämar för den mest skinkande örenlighet. Några sådana anlagde wid åtskilliga stränder, hvarifrån de kunde utdras till aflågsna dar eller står, ömsom i Mälaren och hafwet, skulle befria staden från många osidliga och stadliga dunster, och ett slags Guano a) frambringas på dessa klippor. Gatornas renhållning beföras wisserligen genom stadens styrelse; men icke med nog såstarkt afseende på hwad som egentligen dermed bör winnas, nemligen: aflågsnandet af fuktig och förskänd luft. För detta ändamål böra astoppen genom rånnstenarna göras mycket mera afledande än de äro. Om sommaren bör den påbjudna afförljningen verkställas på helt annat sätt än som sker, så att en större wattenmassa på en gång får strömma från gatans högsta deklivitet, och icke, efter spridda husågaras godfinnande, utkastas på olika tider och ställen, hwilket snarare ökar fuktigheten wid och under husen. Om wintern bör isen dagligen borthuggas från sidan af gatorna, på det att, wid inträffande tåwäder, infrusna vegetabiliska och animaliska affråden icke må finnas qwar, att förskämna luften.

Jag derhån, och vill blott erindra, att sumpluft tyckes icke kunna under lång transport bibehålla sig: ty atmosfären synes hafwa likasom en egen, om jag så får säga, assimilationsförmåga, medelst hwilken den sträfvar att förstöra alla stadliga tillblå dningar, och att sålunda ofördrögligen återtaga sitt normal-tillstånd. Man tyckes derför icke på allt för långt håll få söla ursprunget för den sumpluft, som verkar så menligt på Sundhets-tillståndet i Stockholm.

Urgiswaren.

a) Guano är en hård massa, som till sina beståndsdelar liknar fogelträsk, och som, i ett lag af flera alnars tjocklek, finnes på wisa små dar i Söderhafwet, samt användes i Peru till jordens gödning.

Urgiswaren.